

THESES THEOLOGICAE
PONTIFICII COLLEGII ANGELICI

P. VINCENTIUS M. CACHIA O. P.
S. THEOL. LECT. ET DOCT.

DE NATURA TRANSSUBSTANTIATIONIS
IUXTA S. THOMAM ET SCOTUM

230, 21
C. 11
for Blue Blank up

ROMAE
COLLEGIO ANGELICO
Via S. Vitale, 15
1929

THESES THEOLOGICAE
PONTIFICII COLLEGII ANGELICI

P. VINCENTIUS M. CACHIA O. P.

S. THEOL. LECT. ET DOCT.

ST. ALBERT'S COLLEGE LIBRARY

DE NATURA TRANSSUBSTANTIATIONIS
IUXTA S. THOMAM ET SCOTUM

ROMAE
COLLEGIO ANGELICO
Via S. Vitale, 15
1929

BX
2220
C33
D4
1929
NIHIL OBSTAT

P. Fr. Josephus Garcia Diaz, O. P.

S. Th. Lect. et Doct.

P. Fr. Reginaldus Garrigou-Lagrange, O. P.

S. Theol. Mag.

IMPRIMATUR

P. Fr. Joannes Casas, O. P.

Vic. Gen. Ord. Praed.

IMPRIMATUR

+ Josephus Palica

Archiep. Philippen., Vicesg.

PRAEFATIO

Haec pauca, quae sequuntur, de altitudine mysterii tractandi, et de ratione, et modo elucubrationis nostrae, animadvertere volumus.

Quibus verbis splendorem hujusce revelati mysterii efferamus, candide fateamur, nescimus. Debemusne igitur animo deficere et ab intento nostro desistere? Minime! E contrario, Ecclesiam, filiali cum fiducia, adeamus quae tamquam sponsa Salvatoris nostri, certe nobis suggeret verba eaque dulcissima, nam Eucharistia amoris est sacramentum quod Christus in pignus futurae gloriae Ecclesiae suae hac in terra reliquit: quare nullus melius ipsa (Ecclesia) quae sponsa est Christi hunc amorem ineffabilem verbis exprimere valet. En verba digna quae insculpantur, quaeque a Rituali Romano nomine ipsius Ecclesiae fidelibus universis proponuntur « nihil dignius, nihil sanctius et admirabilius habet Ecclesia Dei hoc sanctissimo Eucharistiae Sacramento », et ratio hujus asserti quoque apponitur « cum in eo contineatur praecipuum et maximum Dei donum, et ipsemet omnis gratiae et sanctitatis fons, auctorque Christus Dominus » (1). Brevis simulque profunda sententia est cunctaque amplectitur quae de Almo hoc sacramento praefari possumus.

Meminisse juvat hac in dissertatione nobis agendum fore de veritate quae est essentialiter mysterium fidei, nam in altari nec ratio nec sensus aliquid de Christo ibi praesenti deprehendunt, quod non verificatur de plerisque aliis mysteriis Religionis Catholicae quae Christum respiciunt. Hic enim et visus, et gustus, et tactus nil praeter panem et vinum percipiunt et ad penetranda, ut ita dicam, haec duo velamina Eucharistica usque ad realitatem Christi — Cujus et deitas simul et humanitas latent — necessaria est fides.

Forte diceret quis: Verba haec extollunt quidem sacramentum

(1) *Rituale Romanum*: Tit. IV, cap. 1, n. 1.

ipsum sed nihil dicunt de transsubstantiatione ipsa de qua dissertationem scripturus es. Huic quaesito sic respondemus: verum quidem est dogma transsubstantiationis aliud esse a dogmate sive praesentiae Christi sive desitionis totalis panis et vini quoad eorum substantiam, sed aliud cum sit subordinatum quoque illi duplici dogmati manet eorumque rationem essendi constituit, — propter hanc enim intimam relationem inter utrumque, iisdem verbis « hoc est corpus meum » exprimit Sacra Scriptura et dogma transsubstantiationis et dogma praesentiae realis Christi, eadem quaeque argumenta traditionis sunt pro dogmate transsubstantiationis ac pro dogmate praesentiae realis, eadem fide denique qua creditur Christum esse praesentem in Eucharistia credendum est transsubstantiari panem et vinum in corpus et sanguinem Christi.

Liceat nobis insuper jam nunc animadvertere quod si nobis, qua catholicis, sufficit simpliciter atque rationabiliter credere, qua theologis, nobis adhuc incumbit, juxta dictum Apostoli, et eos qui contradicunt arguere et veritatem fidei declarare atque defendere et non fidem destruere resque fidei rationis lumine metiri.

Theologia universa, quatenus scientia subalternata dicitur et est, credit principia revelata sibi a Deo (1). Iamvero quod transsubstantiationis doctrinam attinet, praecipuum atque maximum sane principium sacrae doctrinae a Deo revelatum dicimus verba consecratoria constituere. Hinc utile ducimus, ante omnem quaestionem, illam vel primam agitare, quae sese tenet ex parte formae Eucharisticae, et sicut haec quaestio, de sensu formae scilicet, primum locum tenet in statu quaestionis, eodem loco pariter non defraudabitur cum ad defensionem veritatis, Deo dante, pervenerimus. Statui quaestionis sensum formae spectanti subsequitur notio transsubstantiationis ex mente S. Thomae et Scoti; hoc sub titulo exponemus tantummodo doctrinam utriusque Doctoris, Communis scilicet et Subtilis, et in quantum possibile nobis erit ipsissimis eorum verbis. Minime tamen cogitandum est nos illo

(1) I, Q. 1, 2.

in loco omnia et singula transsubstantiationem respicientia referre sed principaliora puncta doctrinae — quamplurima enim quae magis ac magis illustrare valent conceptum hujus mirabilis conversionis prout traditur ab utroque magistro necnon ab eorum asseclis passim decursu dissertationis inveniuntur. Comparatione denique instituta inter utramque doctrinam semel expositam, conficitur status quaestionis sequenti modo: obiciendo nempe contra utramque partem.

Rationem praeterea si desideras quare Scotum ex Oxoniensi potius citamus, illam invenies in articulo illo a P. RAYMOND elaborato, ubi de hoc opere haec dicit: « Ce travail est l'oeuvre théologique par excellence du docteur subtil, celle où il développe avec le plus d'ampleur les questions doctrinales, celle qui a été la plus commentée par ses disciples et est devenue en quelque sorte le manuel de son École » (1), rationem vero cur S. Thomam citamus potius ex Summa

(1) P. RAYMOND: *Dictionnaire de Théologie Catholique*: V. IV, P. II, s. v. Duns Scot, col. 1870, n. 7.

De vita Scoti ejusque operibus nemo est qui nesciat quanta litteratura hisce ultimis annis typis mandata sit. Pro posse nostro secuti sumus hujusmodi studia quae fructus sane sunt accuratissimi et immensi laboris virorum doctorum famaue praeclarorum. Jamvero omni cum sinceritate fateri debemus nos in tanta copia litteraturae anxietate quadam laborasse. — Videbamur enim aedificium fundamento dubio atque basi haud firma aedificare, cum quo intentior instituebatur investigatio scientifica de operibus Scoti eo major fiebat et numerus scriptorum non authenticorum et certitudo de elementis extraneis quibuscum authentica ejus opera miscerentur, si ad editiones actu existentes attendamus. Ducebamur haud parvi habenda esse hujusmodi studia relate ad dissertationes huic nostrae genere non dissimiles. Quare uno verbo ad eandem fere conclusionem perveniebamus ac P. Martin, nempe quod omnia scripta quibus Scotistae doctrinam sui magistri illustrare volunt, cum magna cautela accipienda sint; exponunt enim doctrinam *Operis Oxoniensis* et *Reportatorum* quae prout in statu actuali inveniuntur continere quidem videntur doctrinas Scoti characteristicas sed multis elementis extraneis admixtas. At etsi Opere Oxoniensi, juxta haec recentiora studia, nonnisi caute nobis est utendum propter rationem modo datam tamen semper retinendum videtur ut verum illud quod P. Raymond de hoc opere scripsit in art. praecitato, licet in editione Waddingiana quae secundo edita est a Card. Vives quaeque nunc in manibus omnium circumfertur, hoc Opus Oxoniense non inveniatur immune ab extraneis elemen-

Theologica habes ante notionem transsubstantiationis ex mente ipsius relatum.

Investigatur notio distincta ipsius conversionis ut sic, quatenus, prae oculis semper habentes et definitionem conversionis ex una parte, et data fidei de conversione supernaturali necnon data rationis de conversione naturali ex altera, de ea processus scientificus instituitur.

Defenditur doctrina S. Thomae utpote conformior verae notioni conversionis quam Ecclesia docet atque tuetur et refutatur explicatio Scotistica propter rationem oppositam. Demum ad modum epilogi mediante quadam synopsi sexdecim puncta complectente compenditur doctrina utriusque.

Ignosce nobis, benevole lector, si quibusdam in locis experiris nos methodo Scholasticae indulgere et interdum nimis concise doctrinam exponere; hoc enim eo tendit ut res clarius quo potest fieri tractetur et ut limites alicujus dissertationis non excedamus.

tis. Quidquid sit de iudicio ultimo ferendo hanc quaestionem eodem modo aggredimur, sententiam Scoti educendo ex opere Oxoniensi prout invenitur in editione Vives, nam dato etiam quod Scotus illa omnia non senserit, quod cum certitudine adhuc dici nequit, ex incertis enim nihil certi eruitur, nihilominus negari non potest doctrinam quae Scoto hac in dissertatione tribuitur ad minus exprimere sensa Scotistarum quae quodammodo, etsi non omni sub respectu, a nobis ut quid magis momentosum haberi debet. Denique nihil insolitum vel inauditum facimus si ex editione Vives textus Scoti afferamus, hoc enim fit a quocumque Scotista qui scribere in animo habet de quovis puncto doctrinae Scoti.

BIBLIOGRAPHIA

- ANGELICUM — *Periodicum de re philosophica et theologica*, Jun-Sept.
p. 329-338, 1926.
- BALIC, Carolus O. F. M. — *Les Commentaires de Jean Duns Scot sur les
quatre livres des Sentences*, Louvain, 1927.
- BASSANI, Aloysius — *De transsubstantiatione ad mentem S. Thomae Aquinatis*, Ed. 2^a, Florentiae, 1913.
- BELLACASA, Joachim Puig de la... S. J. — *De transsubstantiatione secundum
S. Thomam*, Barcinone, 1926.
- BILLOT S. J. — *De Ecclesiae Sacramentis*, Ed. 6^a, Romae, 1924.
- BILLUART O. P. — *Summa S. Thomae*, Ed. nova Parisiis, s. d.
- BUNPENSIERE O. P. — *De Sacramentis in specie* (litogr.), Romae, 1899.
- CAJETANUS O. P. — *Comment in P. III. Q. 75*, Tom. XII. Ed. Leon, Romae,
1906.
- CAPREOLUS O. P. — *Defensiones Theologiae*, Tom. VI de novo edit. Turo-
nibus, 1906.
- CATECHISMUS EX DECRET. CONC. TRID. AD PAROCHOS. — Romae, 1924.
- DE LA TAILLE S. J. — *Mysterium Fidei*, Parisiis, 1921.
- DEL PRADO O. P. — *De Verit. Fundament.* Friburgi Helvet., 1911.
- DICTIONNAIRE DE THEOL. CATHOLIQUE — *Eucharistie*, Tom. V, col. 989-1368, Pa-
risiis 1924.
- DUNS SCOTUS O. F. M. — *Opera Omnia*, Editio Nova, Parisiis, 1894.

- FRASSEN, Claudius O. F. M. — *Scotus Academicus*, Ed. nova, Romae, 1902.
- GONET, O. P. — *Clypeus theol. thomisticae*, Tom. V, Ed. 3^a, Parisiis, 1669.
- GREDT O. S. B. — *Elem. Phil. Arist. Thomist.*, ed. quarta Friburgi Brisgoviae, 1926.
- HERVÉ S. Th. Dr. — *Manuale Theol. Dogmat.*, Prima edit., Parisiis, 1926.
- HUGON O. P. — *Tract. Dogmatici*, Vol. III, Ed. quinta Parisiis, 1927.
- JOANNIS A. S. Th. O. P. — *De Sacram. in genere, deque Venerabili Euch. Sacram. et de Poenit.*, Parisiis, 1677.
- JOANNIS A. S. Th. O. P. — *Cursus Philosophicus thomisticus*, Tom. II, Nova ed., Parisiis, 1883.
- LYCHETUS O. F. M. — *Comment. in Scotum*, cf. s. Duns Scotus.
- MINGES, Parthenius O. F. M. — *Compendium Theol. Dogmaticae*, Ed. 2^a, Ratisbonae, 1922.
- RAYMOND, Duns Scot — *Dict. de Theol. Catholique*, Tom. IV, P. II., col. 1865-1947, Parisiis, 1911.
- SALMANTICENSES O. C. D. — *Cursus theologicus*, Tom. XVIII, ed. nova, Parisiis, 1882.
- Can. SANSEVERINO — *Elem. Philosophiae Christianae*, ed. novissima, Neapoli, 1885.
- SIMONIS, Stephanus O. F. M. — *De vita et operibus B. Joannis Duns Scoti juxta Litteraturam ultimi decenni*, Antonianum. Octob., 1928.
- S. THOMAS — *Summa Theologica*, P. III., Q. 75 — *Summa Contra Gentiles*, Libr. IV — *Comment. in IV Sent.*, D. D. X-XI.
- ZYCHLINSKI, Alexander. — *Sincera doctrina transsubstantiationis*, Ciencia Tomista (XXX) Julio a Diciembre, 1924.
-

I PARS.

Status Quaestionis
educitur
ex forma Eucharistica
secundum quod
consideratur
ejus sensus

A) *De jure seu de posse.*

B) *De facto* in quantum
nempe significat
transsubstantiationem:
haec altera pars sic
evolvitur

a) *Expositio*
comp

b) *Confictio*
utran

II PARS. *Interponitur notio distincta conversionis.*

III PARS.

Vindicatur doctrina
S. Thomae prae illa Scoti
quatenus consideratur
transsubstantiatio

Formaliter sc.
per quid
constituitur

Factum = *In Corp*
imm
me
substan

Ratio { *Es*
hujus facti { *Es*

Finaliter sc.
ad quid
ordinatur

Praesentia
Realis
= *Corporis Christi*
in sacramento

mo notio transsubstantiationis ex mente utriusque doctoris, postea
one instituta inter duplicem conceptionem huiusce dogmatis

orie ipse status quaestionis per oppositionem difficultatum contra
partem.

Christi { Conversione Sacramentali (S. Thomas)
m et non
panis { Annihilatione (Scotus)

te Dei
te convertibilium

um necnon { Negative { Non circumscriptive
modum { Non definitive
Positive - Sacramentaliter

hujus { Fundamentaliter { Conversio Sacralis (S. Thomas)
ti et non
Adductio (Scotus)

Formaliter { Relatio continentiae consequens conver-
sionem in dimensionibus panis trans-
substantiati (S. Thomas).
Simplex praesentia ad species resultans
in corpore Christi ex adductione (Sco-
tus).

INTRODUCTIO

« Quoniam autem Christus Redemptor noster corpus suum id, quod sub specie panis offerebat vere esse dixit, ideo persuasum semper in Ecclesia Dei fuit, idque nunc sancta haec synodus declarat, per consecrationem panis et vini conversionem fieri totius substantiae panis in substantiam corporis Christi domini nostri, et totius substantiae vini in substantiam sanguinis ejus. Quae conversio convenienter et proprie a sancta catholica Ecclesia transsubstantiatio est appellata » (1).

En textus maximi momenti pro thesi nostra.

Cuique, non dicimus diu versato sed vix studio theologiae sacramentariae incoepo, compertum est principium illud quo scatent universae paginae quae de sacramentis agunt, scilicet « *Sacramenta significando efficiunt* », vel idem aliter « *Sacramenta efficiunt quod significant* ». Ex hoc enim principio, si vel ultimas consequentias dedu-

(1) *Conc. Trid.* Sess. XIII., cap. 4., et can. 2 respect. DENZ, nn. 877; 884.

Nobis quidem ignotum non est et S. Thomam et Scotum anteriores esse ipsa Synodo Tridentina cujus definitio nobis plus aliis arridet. Dogma istud prout a PP. Tridentinis, nomine Ecclesiae, nobis proponitur et ad quod appellamus ut veritatis mensura in systematis theologicis diversis contentae, prae ceteris praetulimus ea praecise ratione qua doctrina, *de qua persuasio semper in Ecclesia Dei fuit*, a synodalibus refertur et *qua id nunc denuo Sancta haec Synodus declarat*. Haud parum quoque in hunc finem (eligendi scilicet hanc definitionem) contulerunt claritas, brevitās, proprietās atque profunditas verborum quibus mysteria altissima catholicae religionis ab hac synodo proponi solent.

cis, fere omnia habes quae ad sacramenta spectant quare et nos hoc principio innixi et vestigiis Concilii praefati adhaerentes educere intendimus statum quaestionis ex ipsa forma Eucharistica « hoc est corpus meum » (1). Haec verba juxta principium modo relatum deberent significare, sicut *de facto* (2) significant, et absentiam panis et vini quoad eorum substantiam, et corpus Christi praesens sub speciebus consecratis, necnon conversionem ipsam, cum haec tria, inter quae non ordo temporis sed solius naturae vel dependentiae intercedit, in eodem instanti reali virtute divina ab ipsa (forma Eucharistica) efficiuntur.

(1) Semel pro semper sit dictum, cum de conversione sacramentali atque de formulis consecratoriis sermo fiat, de ea, quae circa panem fit, loquimur omittendo, brevitatis causa, quae circa calicem fiunt. Quae panem enim et calici applicari debent, servatis, ut patet, servandis.

(2) *De facto* dicimus propter quaestionem cujus statum mox exponemus.

PARS PRIMA

STATUS QUAESTIONIS

CAPUT I

SENSUS FORMAE EUCHARISTICAE DE JURE

Juxta persuasionem Ecclesiae igitur, constanti in traditione fundatam, veritas formae exigit — « *quoniam* autem Christus redemptor noster corpus suum id quod sub specie panis offerebat *vere* esse dixit » — et desitionem panis et positionem substantiae corporis Christi et conversionem : « *ideo* ...per consecrationem panis et vini *conversionem* fieri totius substantiae panis in substantiam corporis Christi Domini nostri... » (1). — Quod veritatem verborum de facto attinet, si quod dubium moveri posset, esset — non circa factum ipsum — sed circa rationem facti reddendam seu sub forma quaesiti si praeferas : ubinam veritas illa, quae hisce verbis de facto exprimitur, fundatur? Proinde quaestio quae proprie agitur ea est quae attinet veritatem verborum de posse seu, ut aiunt, de jure, prout contraponitur illi (quaestioni) de facto (2). Expressis verbis ergo quaeritur : Verba illa « hoc est corpus meum » ferantne prae se sensum illum quem adstruit Concilium Tridentinum dicens « *quoniam* Christus... *vere* esse

(1) DENZ, n. 877.

(2) Quaestio sese tenens ex parte veritatis verborum de jure soluta manet ex responsione ad dubium jam motum, quae, Deo dante, dabitur infra: prout enim rationem illam veritatis verborum de facto derivare facis ex *natura verborum* vel ex *voluntate Christi atque intellectu Ecclesiae*, tuetur unicus vel multiplex sensus de jure.

dixit, *ideo... conversionem* fieri totius substantiae panis in substantiam corporis Christi Domini nostri... » eumque (sensem) unicum ita ut alium admittere nequeant, an vero et alium sensum habere possint — haud minus verum atque legitimum altero in se et absolute si inspiciatur — etsi tamen de facto, hic et nunc, hisce in circumstantiis non detur, quippe quae verba illa vere dicuntur *non absolute, sed tali modo prout de facto voluit Christus et intellexit Ecclesia*.

S. Thomas et thomistae post eum sensum quem Ecclesia docuit atque docet agnoscunt in verbis formae eumque unicum et de facto et de jure. En verba Angelici Doctoris in Summa Theologica: hic, S. Doctor positionem, secundum quam substantia panis in sacramento remaneret etiam post consecrationem, quattuor argumentis reicit, quorum secundum sic sonat: « *Quia haec positio contrariatur formae hujus sacramenti in qua dicitur « Hoc est corpus meum » QUOD NON ESSET VERUM, SI SUBSTANTIA PANIS IBI REMANERET, NUNQUAM ENIM SUBSTANTIA PANIS EST CORPUS CHRISTI; sed potius dicendum « Hic est corpus meum » et in fine articuli « Unde haec positio vitanda est tamquam heretica » (1).*

Scotus e contrario duplicem sensum admittit de jure, unum vero de facto quem petit ex voluntate Christi huicque sensui, juxta Scotistas, Concilium Tridentinum adhaesit. En verba Doctoris Subtilis. « *...istae rationes (S. Thomae scilicet) non videntur eas (opiniones de persistentia substantiae panis) EFFICACITER improbare... Ad secundum dico (scilicet contra II argumentum S. Thomae) quod est ad oppositum, quia SI ESSET HIC SUBSTANTIA PANIS, ILLA DUPLEX SIGNIFICATIO ESSET VERA, scilicet NATURALIS, qua accidentia significant substantiam panis, et illa quae est EX IN-*

(1) III, Q. 75, 2. cf. etiam IV Sent. D. XI., Q. 1, a. 1, sol. 1.

Quod S. Thomas sit pro unico sensu verborum, praeterquam ex verbis ipsis relatis quibus cathgorice rem definit, ex mente Scoti quoque elucet; secundum Scotum enim, ratio a S. Thoma allata ex verbis formae non probat « *efficaciter* » absentiam substantiae panis. Cf. *Oxon*, I. IV, D. XI, Q. III, n. 9, tom. 17, p. 357. Ex mente Scoti igitur S. Thomae ratio probaret, si quid probaret, praecise ex sensu quem verba illa facere possunt *absolute et ex se*; nam prout nobis determinate repraesentant quid *de facto voluerit Christus*, non permittendo consortium panis cum Corpore suo, hoc in sensu ut *efficax ratio* tenetur etiam ab ipso Scoto.

STITUTIONE DIVINA, qua sensibile significat corpus Christi; sed nunc non potest salvari nisi praecise altera vera. Nec potest dici, quod cesset significatio naturalis propter aliam, quae est ex institutione, quia si sic, tunc non ducerent accidentia illa naturaliter, quantum est de se, ad deprehendendum substantiam panis... » (1). « Et si quaeras quare voluit Ecclesia eligere istum intellectum ita difficilem hujus articuli, cum verba Scripturae possent salvari secundum intellectum facilem... dico, quod EO SPIRITU EXPOSITAE SUNT SCRIPTURAE, QUO CONDITAE... Non enim in potestate Ecclesiae fuit facere istud verum vel non verum sed Dei instituentis (2). Lychetus, fidelis commentator Scoti, insinuat hanc fuisse mentem Concilii Tridentini « quia tantum, ait, quia Christus dixit, quod offerebat, esse suum corpus, Ecclesiam persuasam fuisse, non mansisse panem, id est, LICET POSSENT ESSE ALII SENSUS, HUNC ECCLESIA A DEO EDOCTA EX ILLIS VERBIS ELICUIT » (3).

Pro S. Thoma igitur supposita, ut patet, fide in conversione sacramentali, verba haec « *Hoc est corpus meum* » gaudent objectivitate illa conceptuum quorum sunt signa, exprimunt ergo determinatam veritatem vi cuius desinit totaliter substantia panis, dum pro Scoto, verba illa et magis determinando, subjectum *hoc*, de quo praedicatur *corpus meum*, designare potest, et totum contentum sub illis speciebus esse corpus Christi, et non totum quod ibi est contentum sed aliquid ex ibi contentis esse corpus Christi; quod vero ad priorem sensum potius quam ad postremum determinetur, hoc debetur facto secundum quod *sic voluit Christus*. Potuisset enim Christus, si voluisset, alium sensum verbis illis conferre.

BREVITER: Pro S. Thoma, quia verba illa valent ex se analogice quidem et proprie exprimere triplex illud dogma quod transsubstantiatio importat, ideo Christus ea adhibuit, dum pro Scoto voluntas Christi ideo intervenit ut verba illa valeant tali modo et determinate hoc exprimere cum ex se non habeant nisi indeterminate hunc vel illum

(1) Oxon. IV. Sent., D. XI., Q. III., n. 9, tom. 17, p. 357 cf. etiam Rep. Paris. IV. Sent., D. XI., Q. III., n. 6, p. 116.

(2) l. pr. cit. ex Oxon., n. 15, p. 376.

(3) Lychetus, Comment. in Oxon.: VI. Sent., D. XI., Q. III, Scholion ad n. 13, p. 372.

FRASSEN, Scotus Academicus. T. XI, disp. I, art. II, sect. II, Q. I, p. 237.

sensum significare. — Hic ergo, sicut aliis multis in locis, ut cum de **merito** relate ad vitam aeternam et cum de peccato mortali relate ad reatum aeternae poenae, apparet *voluntarismus Scoti* et *intellectualismus S. Thomae*. Utraque interpretatio vera esse non potest cum **contradictorie** se habeant ex eo quod secundum S. Thomam ex se, natura sua, verba determinate significant, secundum Scotum vero ex se verba **non determinate** significant.

*
* *

Quidquid denique sit de sensu formae absolute et in se spectatae, verum semper remanet, consentiente et Scoto, verba formae, ut de facto voluit Salvator noster seu practice sumpta, excludere substantiam panis et vini : et cum ita sit, patet nobis via ad aliam quaestionem satis arduam aggrediendam, quaeque dissensum principalem inter utramque scholam cum faciat, potissimum pertinet ad praesentem statum quaestionis : — agitur enim de natura actionis per quam ponitur corpus Christi sub speciebus sacramenti.

CAPUT II

SENSUS FORMAE EUCHARISTICAE DE FACTO

Cum *S. Thomas* tum *Scotus* conveniunt in transsubstantiatione praedicanda, et hoc sensu uterque tenet transsubstantiationem exprimi in verbis formae, sed quod attentionem meretur est quid sibi velint hoc vocabulo hacque voce : ad quid enim eadem praedicatio, si unus idemque conceptus non substernitur. Neminem latet « in hoc sacramento intervenire duas novitates valde mirabiles *alteram continentiae*, ut verbis Cajetani utamur, qua scilicet, corpus Christi continetur sub hostia consecrata et hostia continet corpus Christi, quamvis **non continentia** locali, *alteram conversionis* qua substantia panis vere convertitur in substantiam corporis Christi » (1). Utraque novitas cum trans-

(1) CAJETANUS: *Comment. in P.* III, Q. 75, 1, n. IV.

substantiatione efficiatur in ipsa transsubstantiatione importatur, quapropter juxta conceptum quem quis sibi efformat de duplici hac novitate et maxime de earum habitudine ad invicem, alius et alius erit conceptus transsubstantiationis mente ingestus; et viceversa, juxta conceptum transsubstantiationis diversum, diversimode et una et altera novitas explicabitur. — Constat quidem in hac conversione sacramentali explicanda theologos valde divisos esse; at nos, licet abstinemus a singulis sentiis proponendis, tum quia quaestio per hoc non multum luminis acquireret, tum quia ultra fines semel initio statutos ultraferri non intendimus, tamen duas explicationes selegimus quasque evolvemus atque ad invicem conferemus — sunt illae quae solae habentur ut cogitatu possibiles a S. Thoma in Summa Theologica et alibi « *non autem aliquid potest esse alicubi ubi prius non erat nisi vel PER LOCI MUTATIONEM vel PER ALTERIUS CONVERSIONEM IN IPSUM* » (1). et quarum secunda S. Thomae cum placuerit, Scotum ut sui propugnatorem prima invenit *saltem quoad rem*.

Ambae hae explicationes quoad sententiam inveniuntur apud Magistrum sententiarum, qui dum secundam suam facit eamque ut doctrinam communem habet, — nam huic sensui, ita PETRUS LOMBARDUS, praemissae auctoritates consentire videntur — (2) aliam quorundam esse fatetur (3). Operae pretium erit igitur, si conceptum transsubstantiationis breviter ex mente utriusque magistri exponemus et id, in quantum fieri potest, ipsissimis eorum verbis.

(1) P. III., Q. 75, 2; Cfr. etiam IV. Sent., D. XI, Q. I., 1. sol. 1. et C. G. IV, 63.

(2) MAGISTER SENTENTIARUM: IV Sent., D. XI, cap. « Si autem ».

(3) Cfr. 1. cit. *apud Lombardum*, Cap. « Quidam vero ».

ARTICULUS I
EXPONITUR NOTIO TRANSSUBSTANTIATIONIS
EX MENTE UTRIUSQUE DOCTORIS

§ 1. **Notio transsubstantiationis ex mente doctoris angelici**

— Quamvis ubique in operibus S. Thomae eadem doctrina transsubstantiationis inveniatur — hac in materia enim explorata D. Thomae mens est, huicque adde quod nullibi sese retractat — tamen opportunum magis duximus doctrinam transsubstantiationis ex mente ejus referre prout habetur in Summa Theologica, et propter auctoritatem hujus operis et propter pervagatam notitiam apud omnes studiosos. De transsubstantiatione Angelici sapientia quaestione 75^a tertiae partis continetur, at tractatio nostra directe fertur in quattuor priores articulos hujusce quaestionis, in quibus S. Doctor concinne tradit ea quae conversionem sacramentalem respiciunt. Ad quaestionem in primo articulo positam, utrum scilicet in hoc sacramento sit corpus Christi secundum veritatem, fides quae auctoritati divinae innititur in medio a S. Thoma affertur utpote sola capax quae respondeat tali quaesito; in tribus vero articulis immediate subsequentibus quaerit S. Doctor utrum ista conversio attingat substantiam panis et vini et quidem primo, utrum in hoc sacramento remaneat substantia panis et vini post consecrationem (art. 2), secundo utrum annihiletur (art. 3), tertio demum utrum panis converti possit in corpus Christi (art. 4); ex qua analysi mirus apparet ordo articulorum secundum quem unus idemque articulus cum praecedentem perficiat, perficitur et ipsemet a subsequenti (1). — In secundo articulo ad quaestionem quam sibi imponit

(1) Forte miraris cum spectas tres hos articulos agere de conversione quae circa substantiam panis fit et nullum articulum invenis qui corpus Christi respiciat ut in quod exercetur actio divina. Rationem hujus si in Commentario in Sententias quaeris, tibi Angelicus proposuit in illis verbis « unde hoc in quod terminatur conversio nullo modo transmutatur scilicet corpus Christi sed solum panis qui convertitur » ita in IV Sent., D. XI., Q. I, 3, sol. 1. Hac ratione S. Thomas ullum articulum confecit nec in Summa Theologica nec alibi quo, de actione aliqua alia a conversione substantiali panis quae immediate Christi corpus attingat, quaerit.

S. Doctor, utrum in hoc sacramento remaneat substantia panis post consecrationem, sic respondet : substantia panis non remanet eo « *quod non potest aliter corpus Christi incipere esse de novo in hoc sacramento nisi per conversionem substantiae panis in ipsum; QUOD AUTEM CONVERTITUR IN ALIQUID, FACTA CONVERSIONE, NON MANET. Unde relinquitur quod salva veritate hujus sacramenti, substantia panis post consecrationem remanere non possit* » (1), speciatim vero quod non maneat nec forma nec materia panis invenies in locis hic in calce paginae indicatis (2). — Annihilaturne ergo substantia panis cum non maneat nec quoad formam nec quoad materiam? Minime, ita Angelicus in art. 3°, et rationem hujus asserti eo haurit unde hauserat argumentum quod modo audivimus pro desitione totali panis; en ejus verba: « *sed nec hoc potest esse (quod substantia panis annihiletur), quia non est dare aliquem modum quo corpus Christi verum esse incipiat in hoc sacramento nisi per conversionem substantiae panis in ipsum; QUAE QUIDEM CONVERSIO TOLLITUR, POSITA ANNIHILATIONE* » (3), sicque sicut in articulo 2° dixerat veritatem hujus sacramenti non salvari, substantia panis remanente post consecrationem, ita in hoc articulo 3° dicit conversionem tolli posita annihilatione; insuper in fine corporis dicit « *quod annihilatio non significatur per haec verba formae « hoc est corpus meum », et sic etiam non est dare unde annihilatio in hoc sacramento causetur, cum effectus sacramenti significetur per formam* » (4); secus enim forma plus efficeret quam significat imo efficeret quod non significat quod quam falsum sit cuique notum est. At cum substantia panis non remanet neque annihilatur, quid accidit tunc de ea? toties responsum audivimus: « *convertitur* » — in quid? — *in ipsum corpus Christi*; quare methodice pergens in articulis conscribendis S. Doctor quaerit: utrum panis possit converti in corpus Christi. Transsubstantiari seu converti substantialiter panem in corpus Christi deducit ex praesupposito mysterio realis praesentiae. Quia

(1) P. III., Q. 75, 2.

(2) IV Sent., D. XI, Q. I, 3, q.1a 3 et *ibidem* a. 3 q.1a 1a. ad 2um, et ad 4um, et P. III, Q. 75, 6 et ad 2um.

(3) P. III. Q. 75, 3.

(4) Cfr. loc. prox. cit.

vero hujusmodi conversio est omnino supernaturalis et supra omnem comprehensionem nostram (ut probant auctoritates allatae S. Ambrosii et S. Joannis Chrysostomi in corpore articuli), subjungit considerationem propter quam non debet naturalis ratio judicare impossibile quod divina virtute talis mutatio fiat, et ad hoc ostendit quid distet inter agens creatum, cujus est agere in formas prout pendent a potentia subjecti, et agens increatum quod, cum sit actus purus et irreceptus, sua operatione attingit primas radices entis. Praeter hanc differentiam quae repetitur ex parte causae efficientis quaeque sola, utpote fundamentum aliarum differentiarum constituens, in Summa Theologica affertur (1), ista conversio differt ab aliis conversionibus naturalibus in quattuor quae videre potes in Commentario in Sententias (2). Praeter rationem in corpore articuli datam quamque derivat, ut vidimus, ex eo quod Deus est actus infinitus cujus proinde est efficere non solum ut diversae formae sibi in eodem subjecto succedant, — quod valet et virtus agentis finiti — sed et conversionem totius entis, aliam quoque assignat in ad III. um, ejusdem articuli: ipsam petit *ex parte convertibilium*, scilicet ex eorum communicatione in natura entis nempe creati (3). En responsum de quo sermo est verbatim relatum « ...virtute agentis finiti non potest forma in formam mutari, nec materia in materiam; sed virtute agentis infiniti (quod habet actionem in totum ens) potest talis conversio fieri, quia utrique formae et utrique materiae est communis natura entis; et id quod est entitatis in una, potest auctor entis convertere in id quod est entitatis in altera, sublato eo per quod ab illa distinguebatur » (4).

Sic ergo S. Thomas naturam hujusce conversionis, in quantum possibile est, venatus est, prout effectus ei proprios atque específicos in

(1) P. III, Q. 74, 4.

(2) IV Sent., D. XI, Q. I, 3, q. la. Ia.

(3) Haec communicatio in natura entis (creati scilicet) ut fundans rationem convertibilitatis nullatenus sejungi debet a virtute agentis infiniti, qua de causa ipse S. Doctor non praetermisit argumentum in corpore articuli semel expositum breviter in compendium redigere et in hoc responso; nonnisi enim respiciendo agens primum « *id quod est entitatis in una potest converti in id quod est entitatis in altera etc.* », cum haec potentialitas panem non conveniat naturaliter sed oboedientialiter.

(4) P. III, Q. 75, a. 4, ad 3um.

pane converso consideravit, qui effectus in tantum transsubstantiationem nobis manifestant in quantum ex ipsius natura promanant, hancque conversionem sacramentalem sic in fine articuli definit: « *est conversio divina virtute effecta (seu supernaturalis) qua tota substantia panis convertitur in totam substantiam corporis Christi, et tota substantia vini in totam substantiam sanguinis Christi* » (1).

VERBUM ADDERE VOLUMUS DE PRAESENTIA CHRISTI: — Quod per ipsam conversionem inducatur praesentia termini posterioris ibi ubi affuit terminus prior aperte supponitur a S. Thoma, sed ne tibi suspicio sit hoc gratis a nobis asseri, afferamus unum alterumve textum; sic in art. 3° jam citato dicitur « *quia non est dare aliquem modum quo CORPUS CHRISTI VERUM ESSE INCIPIAT IN HOC SACRAMENTO nisi per conversionem...* », certo certius agitur hic de praesentia, non quacumque, sed *de illa sacramentali, in hoc sacramento*; pariter nullum dubium verum atque objectivum moveri potest de praesentia conversione inducta quae sic exprimitur in art. 4° « *necesse est dicere quod INCIPIAT IBI ESSE per conversionem...* », clarius adhuc in sequenti quaestione « *quod autem non est extra superficiem sacramenti, nec est in alia parte altaris, non pertinet ad hoc quod sit ibi definitive vel circumscriptive, sed ad hoc quod INCOEPIT IBI ESSE per consecrationem et conversionem panis et vini* » (2).

Pro S. Thoma ergo rata et certa sententia est, quod transsubstantiatio ita intime et necessario cohaeret cum reali corporis Christi praesentia in sacramento, ut non possit negari primum quin ipso facto loquice sequatur negatio alterius, ut patet ex locis adductis et ex ipso titulo quaestionis « De Conversione panis et vini in Corpus et Sanguinem Christi » (3), in qua de reali praesentia loqui incipit Aquinas.

(1) P. III, Q. 75, 4 in fine corp. Haec definitio fere ad verbum transcripta est a Concilio Tridentino. Cfr. P. BILLOT: *De Ecclesiae Sacramentis*, Tomus prior, p. 339 in nota.

(2) P. III, Q. 76, 5 ad Ium.

(3) P. III, Q. LXXV.

§ 2. — **Notio transsubstantiationis ex mente doctoris subtilis**

— Iuxta Scotum transsubstantiatio nihil aliud est quam « *transitio substantiae in substantiam, sicut termini totaliter desinentis esse in terminum, sicut in substantiam totaliter incipientem esse* » (1), at nemo est qui non videat conceptum sic redditum non multum lucis afferre, quare ut notio scotistica magis magisque distincta evadat, Lychetum consulimus; fidelem magistri sui interpretem, qui de sententia praeceptoris sui haec habet : « *De sententia autem propria* (Scoti scilicet) *non est locus ambigendi aut eam declarandi aliter quam sonant verba : dicit enim transsubstantiationem esse conversionem totius substantiae in substantiam ET NIHIL ALIUD INCLUDERE QUAM DUOS TERMINOS CUM ORDINE SUCCESSIONIS* » (2). « *...in conclusione autem posita idem ipsum declarat nihil admittens in transsubstantiatione nisi subjectum conversum et terminus in quem convertitur ET ORDINEM SUCCESSIONIS UNIUS AD ALIUD IN ESSE HIC* » (3). Verba, quae modo retulimus, in nuce continent doctrinam universam de natura actionis conversivae ex mente Scoti.

Explicatur definitio : Transitio substantiae seu *termini a quo*, secundum ea quae a Scoto accepimus, est « *sicut termini totaliter desinentis esse* » quae additio potest interpretari et in sensu conversionis proprie dictae et in sensu annihilationis, sed quod ad hunc ultimum sensum (annihilationis scilicet) contrahenda est additio illa inde eruitur :

1) ex argumento quod a Scoto *pro possibilitate transsubstantiationis* praebetur.

2) ex argumento quod ipse Doctor Subtilis profert cum *de hac re specialem quaestionem* instituat.

I. POSSIBILITAS TRANSSUBSTANTIATIONIS HOC MODO VINDICATUR : *Quidquid potest esse totaliter novum, non repugnat, sibi succedere alii, quod potest totaliter desinere esse, sed aliqua substantia potest totaliter esse nova... et alia potest eodem modo desinere esse ; ERGO HAEC POTEEST totaliter SUCCEDERE illi totaliter desinenti, et per consequens HAEC POTEEST CONVERTI TOTALITER IN IL-*

(1) Oron, IV. Sent., D. XI, Q. I, n. 3, p. 320.

(2) Lychetus, in Oron, IV. Sent. D. IX, Q. I, n. 26 p. 332 : FRASSEN : *Scotus Academicus*, Disp. I, art. II, Sect. II, q. II, p. 241.

(3) Lychetus : l. *prox. cit.* n. 26, pp. 332-333.

LAM ET ITA TRANSSUBSTANTIARI. *Assumpta patent*, quia nec totalis inceptio substantiae, nec totalis desitio includit contradictionem, nec per consequens inceptio hujus ad totalem desitionem illius, quae transitio includit transsubstantiationem » (1).

Verba haec ex se loquuntur et dum per seipsa testes sunt assertionis assertae explicatione non indigent.

2. Ad quaestionem insuper quam sibimet imposuerat « *Utrum panis in conversione annihiletur* » sic respondit: « *Ad quaestionem, dico, quod in proposito nihil panis manet post conversionem. SECUNDO, QUOD PANIS NON ANNIHILATUR, VEL QUOD EST FACILIUS, QUOD PANIS ISTA CONVERSIONE NON ANNIHILATUR* » (2). Primo obtutu duo haec responsa cohaerere ne dicam identica videntur cum doctrina S. Thomae quam supra exposuimus, sed si bene argumenta unius alteriusve partis perpendantur illico apparet quam diversa sit doctrina. Ex ipsa enuntiatione secundi responsi datur subintelligi duplex conclusio, hancque veritatem comprobas si Scotum legere non desistis: paulo inferius enim hae duae conclusiones ab ipso seorsim proponuntur atque argumentis firmantur. En:

CONCLUSIO I. — PANIS NON ANNIHILATUR: *Prob.: « terminus ad quem transitus ipsius panis non est purum nihil, ergo panis non annihilatur. Consequentia probatur, quia terminus ad quem annihilationis est purum nihil »* (3).

CONCLUSIO II. — POTEST TENERI QUOD DESITIO PANIS SIT ANNIHILATIO ABSOLUTE PANIS « *sicut probat illa ratio de per accidens, quod quia necesse est dicere, quod ipsi esse panis simpliciter succedit non esse panis simpliciter, et ista successio oppositi ad oppositum per accidens conjungitur cum successione praesentiae corporis Christi hic, ad non praesentiam hic; ideo ista habebit suos per se terminos alios a per se terminis illius* » (4).

In hac altera conclusione, quae satis modeste videtur poni, — « POTEST TENERI » — revera ostenditur mens Scoti, prout apparet ex *Oxoniensi* praesertim ex D. XI libri IV, et prima conclu-

(1) *Oxon.* IV. Sent., D. XI., Q. I., n. 4 p. 321.

(2) *Oxon.* IV. Sent. D. XI. Q. IV. n. 6 p. 448.

(3) Cfr. I. prox. cit.

(4) *Oxon.*, IV Sent., D. XI, Q. IV., n.14, p. 457.

sio intelligi debet ita ut non exurgat contradictio inter utramque, sumendo nempe annihilationem panis et adductionem corporis Christi hic in simul, ut unum quoddam ex duabus actionibus coalescens, atque constituens ipsam transsubstantiationem. Ratio a Scoto allata pro annihilatione panis ea est quae effecit ut Lychetus proferret propositionem illam « *panem annihilari, sed non conversione, sed annihilatione* » (1) nec alia ratio demum ab hac diversa afferri potest quae explicare valeat quare « *omnes Scotistae, Lycheto fatente, hanc sententiam de annihilatione tenent* » (2).

Utrum revera detur contradictio inter illas duas conclusiones an non, videbitur infra cum ad trutinam theologicam ambae partes vocabuntur.

Altera pars definitionis ut « *in terminum sicut in substantiam totaliter incipientem esse* » (3), quae verba a Lycheto sic commentantur « *cum ordine successionis unius ad aliud in esse hic* » prout supra (4). Haec ultima pars definitionis evolvitur quoque a Scoto in Oxon cum quaestionem ponat : « *Utrum possibile sit corpus Christi sub specie panis et vini realiter contineri* » (5), et secundo declarando qualiter illud est possibile quod creditur (scilicet quod corpus Christi sub specie panis et vini contineatur realiter) per adductionem corporis Christi hic, quam (adductionem), cum supponat in distinctione praecedenti, explicite tradit in hac distinctione XI.

En ratiocinatio Scoti : « *Potest dici, quod transsubstantiatio... potest poni duobus modis intelligi. Uno modo quod sit ad substantiam, ut per ipsam accipientem ESSE; alio modo ut sit ad substantiam, ut per ipsam accipientem ESSE HIC... et hoc modo bene potest esse transsubstantiatio in praeeexistens, quia potest fieri de novo praesens hic, ubi fuit terminus a quo, manens tamen ubi erat prius... Haec transsubstantiatio adductiva includit mutationem quamdam ad simplicem praesentiam circa terminum ad quem, et ratione istius bene*

(1) Lychetus, in Oxon., IV Sent. D. XI, Q. IV in Scholio ad nn. 14, 15, 16, pag. 457.

(2) Idem. Lychetus, l. prox. cit.

(3) Oxon. IV. Sent., D. XI., Q. I., n. 3, p. 320.

(4) Lychetus in Oxon., IV. Sent., D. XI., Q. I., n. 26, p. 333.

(5) Oxon. IV. Sent., D. X, Q. I., n. 3, p. 153.

potest terminus ad quem, esse per illam, ubi non praefuit » (1). Postquam vero Scotus mentem suam sic aperuerit, argumentum pro thesi sua profert quod fideliter hic transcribimus.

ARGUM: « *Eo modo terminus prior convertitur in terminum posteriorem, quomodo terminus posterior succedit termino priori, SED terminus posterior non succedit secundum esse simpliciter, sed secundum esse hic praesens panis praeexistenti; ERGO nec panis convertitur, nec transit in corpus Christi, nisi secundum esse hic praesens panis praeexistenti »* (2). Ex hoc argumento clarissime ostenditur quomodo per conversionem nihil aliud quam successionem in esse hic auctor intelligit, quare jure merito CAJETANUS, referens sententias diversas, Scotum adnumerat iis qui, conversionis nomine, successionis ordinem intelligunt, cum addito tamen: « *Hanc opinionem quoad sententiam sequitur Scotus, DIXI AUTEM SECUNDUM SENTENTIAM, quia in modo opinandi cautior est Scotus »* (3).

Juxta Scotum igitur per conversionem stricte dictam seu, quod idem est, per adductionem « *qua corpus Christi ut hic succedit panis ut hic, non desinit panis esse nisi ut hic et per consequens non desinit esse simpliciter »* (4); ex mente Ecclesiae vero constans habetur assertio dissolutionis totalis substantiae panis transsubstantiationem consequentis. Componetne Scotus haec duo ad invicem? utique cum dicat « *oportet dare aliam mutationem, per quam panis desinit esse simpliciter »* (5). Haec mutatio, annihilatio panis ingreditur ipsam transsubstantiationem, quatenus actio transsubstantiativa integratur duabus actionibus prorsus diversis et per accidens inter se conjunctis.

At ulterius quaeritur, quomodo eo pervenit Doctor Subtilis ut annihilationem substantiae panis ingredi velit in ipsa transsubstantiatione, cum de tali modo desinendi panis nec verbum invenitur in verbo Dei sive scripto sive tradito. Apud Scotum certa et rata sententia est « *quod ita desinit esse ut nihil ejus maneat, in nihilum redigitur »* indeque deducit: *sed* substantia panis in hac conversione sacramentali ita desinit esse ut nihil ejus maneat, *ergo* annihilatur. Numquid ipsum ter-

(1) *Oxon.* IV, Sent., D. XI, Q. III, n. 23, p. 389.

(2) l. prox. cit. n. 24, p. 389.

(3) CAJETANUS, in P. III, Q. 75, 1, n. V.

(4) *Oxon.*, IV Sent., D. XI., Q. III, n. 24, p. 390.

(5) Cf. l. prox. cit.

ret nexus ille qui intercedere omnino debet inter absentiam panis et positionem Corporis Christi, qui nexus juxta Bullam Pii VI « AUCTOREM FIDEI » (1) *formalissime constituit* dogma transsubstantiationis? Minime, nam voluntarismus, quem redolet totum systema Scotisticum, ad hoc inservit et ad hoc introducit ut nexum illum constituat (2); quinimmo hanc suam opinionem de annihilatione panis cui per accidens conjungitur adductio corporis Christi hic, Doctor Subtilis totis viribus conatur consolidare atque firmare Sacra Scriptura et magisterio infallibili Ecclesiae. Quomodo? — Ante omnia asserere non dubitamus nos Scotum nequaquam secuturos in sua ratiocinatione si prae mente non habeamus quid sentiat ipse de forma Eucharistica, idcirco perutile imo pernecessarium ducimus recolere ea paucis verbis quae supra de hac re retulimus. Pro Doctore Subtili verba consecratoria nonnisi ut tali modo vera, id est, prout *de facto voluit Christus* et *intellexit Ecclesia* duo illa significant, praesentiam scilicet Christi hic et absentiam totalem substantiae panis; *absolute* enim seu *natura verborum tantummodo inspecta*, abstrahendo a voluntate Christi et intellectu Ecclesiae, praeter praesentiam nihil dicunt (3), relate nempe ad substantiam panis neutro modo se habent ex se verba illa, seu aliis verbis nec substantiam panis excludunt nec illam includunt. Ex hucusque dictis sufficienter apparet *Scripturam*, juxta Scotum, tantum positionem Christi hic sibi vindicare et ad plus absentiam panis ut hic, *Ecclesiam* vero, juxta cujus intellectum Christus vere dixisset haec verba, magistratam esse doctrinae de absentia totali substantiae panis. Hanc sententiam videre est in *Oxon.* « *PRINCIPALITER autem videtur movere, quod de Sacramentis tenendum est, sicut tenet Sancta Romana Ecclesia... Nunc autem ipsa tenet panem transsubstantiari in corpus et*

(1) DENZ., n. 1529.

(2) FRASSENG *Scotus Academicus*: Disp. I, art. II, sect. II, q. II, p. 241.

(3) Haec est ratio quare formula « *hoc est corpus meum* », ut aequivalens habetur a Scoto huic alteri « *hic est corpus meum* », nec ratio propter quam Salvator noster maluit uti vocabulo « *hoc* » quam « *hic* », praetermittitur, « *quia magis exprimitur veritas licet utrumque dictum esset verum* », quam litteram sic Lychetus explicat « *magis exprimitur veritas per ly hoc quia nempe demonstrat rem ipsam quam particula hic demonstrat ratione loci* ». Cf. *Oxon.* IV Sent., D. XI, Q. III, n. 10, p. 358, et Lychet, in h. l. n. 10, p. 360.

vinum in sanguinem sicut manifeste habetur in... » (1). Haec dicit quantum ad factum desitionis totalis substantiae panis et vini in Eucharistia, postquam rationes aliorum praesertim illas S. Thomae impugnaverit.

Hoc semel admisso, duplex actio pariter admittenda est, altera *positiva* circa corpus Christi juxta veritatem S. Scripturae (adductio nempe qua Christus redditur hic praesens) altera *privativa* circa substantiam panis juxta veritatem magisterii infallibilis Ecclesiae. Ambae hae actiones sunt intrinsece independentes ab invicem, et nonnisi extrinseco quodam vinculo conjunctae. Quibus positis, de necessitate sequitur mutationem illam circa substantiam panis esse veri nominis annihilationem, cum tendat directe ad non esse panis simpliciter. Statim ergo ac nexus inter desitionem substantiae panis et positionem corporis Christi extrinsecus evadit atque per accidens se habet, quocumque illum (nexum) derivare facias, annihilatio substantiae panis exigitur. Nec aliud argumentum ab hoc diversum praebet ipsemet Doctor Subtilis pro annihilatione panis (2). Quoad rem illud jam redegimus supra. Haec sufficiant de mutatione illa privativa circa substantiam panis.

Aliquid restat dicendum de altera actione qua Christus incipit esse hic, quae mutatio proinde tota sese tenet ex parte corporis Christi. Praesentia corporis Christi hic, ex mente Doctoris Subtilis, igitur, certe non habetur per conversionem substantiae panis (3) in ipsum corpus Christi, ut S. Thomas ejusque coevi volunt, et tunc quomodo? Audia-
tur SCOTUS: « *oportet tamen ponere ad salvandam realem praesentiam corporis Christi hic, quod in ipso sit aliqua praesentia ad speciem panis, quae prius non fuit, alioquin non magis esset nunc praesens hic quam prius... ergo, concludit, NECESSE EST PONERE ALIQUAM MUTATIONEM IN CORPORE CHRISTI ACQUISITIVAM ILLIUS PRAESENTIAE NOVAE* » (4). Quaeritur nunc mutatio ista acquisitiva hujus praesentiae, estne mutatio localis? Aperte hoc

(1) *Oxon.* IV, Sent., D. XI, Q. III, n. 13, p. 372 et *ibidem* n. 15, p. 376.

(2) *Oxon.* IV, Sent., D. XI, Q. IV., n. 10, p. 452-453, et CAJETANUS, in P. III, Q. 75, 3 n. VII.

(3) FRASSEN: *Scotus Academicus*: Disp. I, art. II, sect. II, q. II, p. 240.

(4) *Oxon.* IV, Sent., D. X, Q. I, n. 10, p. 178.

negat Scotus et quidem duplici ex capite, « *TUM quia eam (mutationem acquisitivam) non concomitatur aliqua deperditiva prioris ubi, sicut communiter est in motu locali... TUM etiam, quia hic proprie terminus istius mutationis non est ubi... sed est quaedam praesentia simplex ipsi speciei, vera tamen et realis* » (1), haec mutatio vero acquisitiva praesentiae a Scoto adductio vocatur. Ulterius quaeritur, per quid fit vel melius habetur haec simplex praesentia. Absque ullo dubio non per ubi proprie dictum — hoc expresse negat, ut modo ab ipso audivimus — sed alia ex parte Doctor Subtilis vult Christum in Eucharistia auctum et ditatum quadam determinatione locali, cum nonnisi per ipsius acquisitionem censeat eum (Christum) esse praesentem hic, hancque positionem sic formulavit SCOTUS « *dico quod necesse est ponere saltem aliquem respectum extrinsecus advenientem, qui scilicet non necessario sequatur fundamentum et terminum posita in actu, quia omnis respectus sic consequens necessario est intrinsecus adveniens* » (2). Haec sufficere possunt quoad notionem transsubstantiationis ex mente Doctoris Subtilis.

Haud inutile fore putamus conceptiones has relatas juxtaponere atque ad invicem conferre ita ut uno ictu oculi videatur divergentia inter utramque explicationem. Ex doctrina exposita de facili deprehenditur tribus in punctis praecipue unam ab altera differre. Tria haec puncta elementa transsubstantiationis constituentia respiciunt, scilicet *terminos a quo et ad quem* necnon *nexum* ipsos (terminos) connectentem : unde mirari non debemus si aliae dissensiones, et non sunt paucae, circa modum explicandi quaedam alia particularia, occurrant. Synopsi sequenti coramponamus puncta dissensum causantia. Sit proinde paragraphus tertia quacum,

(1) *Oxon.* IV, Sent., D. X., Q. I., n. p. 178. Cf. FRASSEN: *Scotus Academicus*, Disp. I, art. II, sect. II, q. II, p. 247.

(2) *Oxon.* IV, Sent., D. X., Q. I., n. n. 11, p. 179.

§ 3. - Comparatio instituitur inter utramque notionem modo expositam.

Secundum S. Thomam

- 1) Panis ullatenus in nihilum redigitur. (*term. a quo*).
- 2) Corpus Christi ullatenus adducitur aut ullam directe recipit actionem quamdam, sed tota actio conversiva recipitur in pane, qui ita positive mutetur in corpus Christi immutatum, (*term. ad quem*),
- 3) ut verus sit nexus ex parte rei atque intrinsecus inter desitionem panis et praesentiam sacramentalem corporis Christi: substantia panis scilicet conversa in substantiam corporis Christi, remanentibus dumtaxat dimensionibus panis. (*nexus*)

Secundum Scotum

- 1) Panis revera abit in nihilum. (*term. a quo*).
- 2) Actio quaedam scilicet adductio exercetur in corpus Christi, quae includit mutationem quamdam ad simplicem praesentiam circa terminum ad quem ratione cujus corpus Christi bene potest esse ubi non praefuit (*term. ad quem*),
- 3) ita ut nullus detur nexus intrinsecus et ex natura rei inter desitionem panis primum et deinde positionem Corporis Christi sed extrinsecus et per accidens ex institutione divina. (1) (*nexus*)

Hac in brevi expositione atque comparatione immorati sumus praecise in eo quod proprium est utrique magistro, et a sententia ultima dicenda de industria abstinuimus; nobis superest nunc statum quaestionis proprie efformare quem educere intendimus ex difficultatibus quae militant vel militare videntur contra utramque partem.

(1) FRASSEN: *Scotus Academicus*: Disp. I, art. II, sect. II. q. II, p. 241.

ARTICULUS II

CONFICITUR STATUS QUAESTIONIS OBICIENDO CONTRA UTRAMQUE PARTEM

Incipiamus ab eo quod, ut aiunt, *terminum ad quem* in transsubstantiatione constituit, a corpore Christi scilicet in sacramento realiter praesenti. Quod valde difficile intelligitur in hac conversione sacramentali est quid de novo fiat per istam actionem quod sit specificativum formale illius, actio positiva enim, uti est conversio, non datur sine eo quod aliquid positive fiat, cum omnis actio debeat habere terminum ipsi correlativum, et eo difficilior evadit quaestio haec cum et ea quae Ecclesia de hoc dogmate docet non preatermittantur.

1) — *Ex parte termini ad quem conversionis prout est vel :*

a) SUBSTANTIA CORPORIS CHRISTI. — Teste Tridentina synodo, quod plus semel audivimus, extrema hujus conversionis sunt totae et solae substantiae, panis et vini ex una parte, corporis et sanguinis Christi ex altera, quare ex mente Concilii et Ecclesiae *terminus ad quem*, quem virtute divina efficit forma consecratoria, est quid substantiale, quod optime salvat expositio thomistica secundum quam « *terminus conversionis est substantia Corporis Christi* »; at rationi dissonum videtur quod hoc fiat — nam, quomodo possit idem numero effectus (in concreto, *verum Christi corpus* quod natum est de Virgine et quod pro salute mundi oblatum in cruce pendit et quod sedet ad dexteram Patris) (1), dependere a duplici causa totali et adaequata (puta *ab actione generativa Virginis et ab actione transsubstantiativa Dei*) si-
ne nova productione et additione super talem rem (nempe *super corpus Christi*), siquidem adaequata et totalis actio est illa quae totaliter complectitur totum quod est factibile in effectum, proindeque una causa totalis et adaequata non relinquit locum alteri actioni ut aliquid agat (complectitur enim totum quod est factibile in effectum), si autem nihil agit, actio non est. Quapropter thomistica doctrina superius data cum conversioni substantiali, qua substantiali, favet eamque optime expli-

(1) *Jusjurandum a Berengario praestitum.*, Denz., n. 355.

cat, qua actionem e contra et per consequens qua conversionem ipsam destruere videtur. Haec difficultas, quae alicujus momenti est, a limine eliminatur in altera explicatione, imo, iudicio JOANNIS A S. THOMA, ceteri omnes, qui suas sententias alias a conversione substantiali secundum rem propugnare audent, ita sentiunt principaliter ut effugiant concedere duplicem actionem totalem circa idem corpus Christi (1).

b) PRAESENTIA CORPORIS CHRISTI — Quaeritur, caretne difficultatibus illa explicatio juxta quam adductio eo fine introducit ut rationem constituat qua Christus redditur « *hic praesens* » et non qua « *substantialiter attingatur* »; hoc modo transsubstantiationem explicare si eligis, aliud problema multum intricatius altero tibi proponitur ad solvendum — secundum fidem enim vera et realis conversio salvanda est totius substantiae panis in totam substantiam corporis Christi, hacque de causa illa sententia de formali termino praesentiae excludenda videtur, nec satisfacias huic dubio si dicas, uti quandoque asseritur, transsubstantiationem non ideo vocari quia conversio substantialis sit, sed quia successio est duarum substantiarum ad invicem (2).

Difficultas modo exposita de identitate effectus a duplici causa totali magis magisque acuitur et sentitur si oblivioni non traditur hanc conversionem ex natura sua ad rem praeexistentem tendere, nam ita cum sit rationi impervium videtur rem illam, secundum esse pristinum manentem, posse terminare et dependentiam habere in suo esse ab ista actione; — in tantum enim aliquid terminat de novo in quantum transit de potentia ad actum, sed quod ut terminus se habet in transsubstantiatione jam est in actu: corpori Christi enim cuilibet conversioni sacramentali praeexistenti supponitur tota ejus substantia. Propter hanc apparentem, si non veram, inintelligibilitatem hujus doctrinae secundum quam terminus est corpus Christi absque ulla novitate in propria sua substantia, multi, ait CAJETANUS, videntur fugisse veram transsubstantiationem panis in corpus Christi (3).

(1) Jo. a S. THOMA, Q. LXXXVII, disp. XXVIII, a. 2. p. 241, § « Et omnes ».

(2) Oxon. IV Sent., D. XI, Q. III, n. 23, p. 389.

(3) CAJETANUS in P. III, Q. 75, 1, n. XI « Quoad quartum etc. ».

2) — *Ex parte conditionis termini ad quem prout*

vel a) CORPUS CHRISTI NON MUTATUR REALITER; — Quod valde torquet omnes aliter a nobis sentientes non tam est, quod haec conversio pro termino habeat unum idemque numero corpus quod in coelis regnat et in sacramento praesens est, quam doctrina illa quam stylo brevi suaque firma sententia formulavit Aquinas in Sententias cum scripserit « *unde hoc in quod terminatur conversio NULLO MODO transmutatur scilicet corpus Christi sed solum panis qui convertitur* » et eodem loco, in responsione, relatio ex conversione sacramentali in corpore Christi resultans non est « *nisi secundum rationem quia ipsum IMMUTATUM MANET* » (1). Difficultas haec ceteris longe major videtur, et oritur praecise ex eo quod tunc cogeremur, ut ita dicam, admittere si huiusmodi doctrinam amplecteremur; nam si conversio huiusmodi fit sine ulla mutatione in corpore Christi; ut explicatio S. Thomae vult, tunc non videmur effugere posse quod nobis obicitur « *quod si in Christi corpore nihil reale denuo positum est, totum id quod de illo denuo dicitur est denominatio extrinseca...* Ergo terminus formalis hujus actionis non est ullo modo substantia corporis Christi, sed solum illa denominatio qua substantia corporis Christi dicitur esse id in quod conversus est panis. Ergo juxta sententiam S. Thomae formalis terminus est aliquid accidentarium, eò modo quo extrinseca denominatio potest dici accidentalis ». Est praecipua ratio quae affertur a Suarez (2),

vel b) CORPUS CHRISTI MUTATUR REALITER: Contrarium huic, quod deprompsimus ex S. Thoma, de necessitate requiritur quod fiat in hoc sacramento in altera explicatione, nempe quod corpus Christi realiter mutetur. En verba ipsius Scoti « *etsi habeas pro inconvenienti ALIQUAM MUTATIONEM QUALEMCUMQUE in corpore Christi REALITER ESSE, dico quod necesse est ponere saltem aliquem respectum extrinsecus advenientem* » (3). Talis respectus, juxta Scotum, esset forma illa, praesentialitas scilicet quae immediate in corpore Christi imprimitur absque aliquo absoluto fundante illam.

(1) S. THOMAS, in IV Sent., D. XI, Q. I, 3, q. la I. a et ibidem ad 3um.

(2) SUAREZ: *De Euchar.* disp. 50 Sect. 4a.

(3) OXON., IV. Sent., D. X., I, n. 11, p. 179.

Ad quod dicimus, quis hoc valet concipere! ubicatio enim vel simplex praesentia necessario dicit relativum quid et hoc reale. Immo dato, sed minime concesso, Deum directe relativum illud producere, ne tunc quidem concipi posset, quomodo Deus relativum poneret in subjecto locato absolute et independenter a fundamento relationis. Hoc idem fere esset ac si Deus diceretur ponere in homine nudo praedicationem habitus, nulla circa ipsum posita veste (1).

3) — *Ex parte termini per se conversionis prout est :*

vel a) ENTITAS CORPORIS CHRISTI. — Quaestio est de termino *per se* seu de illo termino quocum *ex se* habet connexionem conversio sacramentalis, quique per consequens specificat ipsam conversionem. Nam substantia corporis Christi, quae terminus conversionis est secundum S. Thomam, minime intelligenda est ac si ipsa *sola* habetur vi transsubstantiationis; per huiusmodi conversionem enim fit ut substantia corporis Christi incipiat « *ibi esse* » « *in hoc sacramento* » ut supra audivimus a S. Thoma. De coetero hoc in sensu sententia S. Thomae et communis tunc temporis intelligitur et proponitur a Scoto ipso. « *De primo* (scilicet quod sit possibile corpus Christi incipere esse sine sui mutatione locali in Altari) *dicitur COMMUNITER quod hoc est propter mutationem alterius in ipsum, puta propter conversionem panis in corpus Christi, et ideo non oportet ipsum corpus in se mutari, sufficit enim quod aliud mutetur in ipsum ad hoc quod incipiat corpus ibi praesentialiter esse; sicut enim naturaliter genitum est ubi fuit prius corruptum, et non propter aliquam loci mutationem propriam ipsius geniti, ita videtur quod illud in quod conversum est aliquid per conversionem, sit ubi conversum prius fuit, non per mutationem loci propriam ipsius termini ad quem conversionis, sed solum termini a quo* » (2). En sententia S. Thomae recte intellecta et fideliter exposita a Scoto. Iamvero dato etiam quod substantia corporis Christi praeexistens atque nullimode transmutata possit terminare hanc actionem conversivam, adhuc et quod ex mente Scoti praecipuum est in hac quaestione, non affertur ratio quae explicet quomodo

(1) ZYCHLINSKI in « *Ciencia Tomista* » Vol. XXX, a. 1924, p. 233.

(2) *Oxon.* IV. Sent., D. X, Q. I, n. 5, p. 172-173, cf. cum S. Thom., P. III, Q. 75, 2.

praesentia tunc *per se* terminaret hanc conversionem, cum substantia corporis Christi non est sua praesentia. Liceat nobis hanc rationem formulare ipsis verbis Scoti, nam hoc argumentum, teste Cajetano, constituit « *maximum fundamentum* » (1) pro sententia Doctoris Subtilis, et quomodo revera hac ex ratione motus fuerit Scotus tum ad reiiciendum illud quod « *communiter dicebatur* » (2) tum ad suam thesim ponendam, de facili patet ex Oxoniensi (3). Hujusmodi ratio in ipso opere modo citato invenitur: « *Per nullam mutationem habetur per se illud, quod est posterius suo per se termino, sed solum per illam mutationem habetur per se terminus, sed hujusmodi praesentia est posterius simpliciter substantia corporis Christi, quae substantia terminat, manifestum est... Igitur praesentia corporis Christi non habetur per se per illam mutationem, quae est conversio vel transsubstantiatio, sed solum substantia corporis Christi, quae non est sua praesentia* » (4).

vel b) **PRÆSENTIALITAS CORPORIS CHRISTI.** — Quaestio est de termino *per se* conversionis. Et, sicut juxta S. Thomam, substantia corporis Christi, terminus *per se* conversionis, minime intelligenda est ac si ipsa sola haberetur vi transsubstantiationis, ita pariter praesentialitas, quae juxta Scotum terminum conversionis constituit, non sic intelligenda est ut excludat substantiam corporis Christi; nam per hujusmodi adductionem seu conversionem adductivam fit ut *terminus* adducitur *hic*, sed quod vult Scotus est quod praesentialitas est illud quod *per se* terminat adductionem. Hinc deducit *praesentialitatem* una cum suo opposito *non praesentialitatem* constituere terminos conversionis. Audiatur ipsemet « *illae mutationes* (quarum virtute corpus ut hic succedit pani ut hic, et panis ut hic convertitur in corpus ut hic) *licet sint inter substantias tamen non sunt inter substantias ut inter terminos, termini enim sunt TANTUMMODO praesentialitas et non-praesentialitas quae possent reduci ad genus ubi* (5). Et tunc quaeritur quomodo praesentialitas possit terminare actionem

(1) CAJETANUS in P. III, Q. 75, 2 n. IX « Unde etc. ».

(2) *Oxon.* IV Sent., D. X, Q. I, n. 5, p. 172.

(3) *Oxon.* IV Sent., D. X, Q. I, *praesertim* nn. 5-11.

(4) *Oxon.* IV Sent., D. X, Q. I, n. 6, p. 173.

(5) *Oxon.* IV Sent., D. XI, Q. IV., n. 15, p. 457.

transsubstantiativam, nam ex illo genere rerum est praesentia quae aliorum factionem consequuntur et non quae fiunt per se (1).

Haec sufficere possunt de termino ad quem conversionis sacramentalis. Nobis superest ut terminum a quo consideremus breviter. Patet enim ex datis fidei, rem convertendam, quae est terminus a quo conversionis, facta conversione desinere esse totaliter. Qua consideratione motus est uterque Doctor ad explicationem rationabilem dandam.

4) *Ex parte termini a quo prout substantia panis :*

vel a) CONVERTITUR. — Propositio illa « *quod ita desinit esse ut nihil ejus maneat, annihilatur* » si veritatem non dicit, certe specialem difficultatem praeberere videtur pro conversione, unde S. Thomas post articulum de desitione totali substantiae panis, articulum describit quo quaerit utrum substantia panis annihilatur ut supra vidimus p. 9, quem resolvit dicendo panem non annihilari sed substantialiter converti. Sed dato quod convertatur substantialiter, factum sane mirum inde resultat, nempe duas contradictorias esse simul falsas post peractam conversionem, scilicet haud minus falsa est ista « *substantia panis est aliquid* » cum totaliter desinat, hac altera « *substantia panis est nihil* » cum non annihilatur (2).

vel b) ANNIHILATUR. — Scotus ergo insistens magis in propositione illa « *quod ita desinit esse ut nihil ejus maneat, annihilatur* », non attendendo ad diversos modos quibus substantia potest totaliter desinere, dicit substantiam panis annihilari. Et tunc, si res ita se habeat secundum veritatem, quomodo salvatur vera conversio? — nec dicas, in quantum terminus non est purum nihil seu, quod idem est, non est negatio extra genus (quae nullum nempe subjectum sibi determinat) (3), tale responsum posset quidem dari in explicatione S. Thomae, nullo modo vero in explicatione Scoti. Ex mente enim Doct. Subtilis adductio, quae una cum annihilatione integrat transsubstantiationem, alios habet per se terminos ab annihilatione, et ad invicem nonnisi per accidens conjunguntur.

(1) CAJETANUS in P. III, Q. 75, 2, n. X. « Et secundum hoc etc. ».

(2) Quoad rem haec difficultas habetur in *Sum Theol.*, P. III, Q. 75. 3, ad 3um.

(3) *Oxon.* IV Sent., D. XI, Q. IV, n. 8, p. 449.

Verbum denique addendum de nexu. — Prout transsubstantiatio connexionem inter absentiam substantiae panis et praesentiam corporis Christi addit, ita ut sit consequentia ipsorum, *de fide est*, saltem si maneamus in aliqua conceptuum indeterminatione, non clarius et praecisius exprimendo quinam ille nexus sit inter desitionem substantiae panis et positionem Corporis Christi. « Si vero nunc nexum illum pressius determinamus, jam ad particulares sententias descendimus quas quidem impugnare aut propugnare possumus sed nota theologica mulctare non nobis licet » (1). At cum scopus dissertationis nostrae non consistat tantum in ostendendo quid de fide tenendum, sed etiam in ipsa fide declaranda atque rationabiliter explicanda, a nobis quaeritur ulterius, an scilicet nexus ille sit intrinsecus et ex natura rei ut vult S. Thomas, an vero extrinsecus et de per accidens se habens ut vult Scotus. Demum quid dicendum est de illo modo concipiendi transsubstantiationem ut quoddam totum coalescens ex duabus actionibus prorsus independentibus, ita tamen ut annihilatio panis consequatur transsubstantiationem quemadmodum corruptio termini a quo consequatur conversionem naturalem (2). Utrum recta sit comparatio an vero in aliquo deficiat et, si affirmative, in quo.

(1) ZYCHLINSKI: in « *Ciencia Tomista* » Vol. XXX, a. 1924, p. 41: « Patres Concilii de industria abstinuerunt, ne quid praecise de modo, quo substantia panis in substantiam Corporis Christi convertatur, definirent; litem enim inter scholas de modo conversionis existentem dirimere nolebant » ita Pallavicino in « *Hist Conc. Trid.*, l. 12 cap. 1.

(2) Cf. HIQUAEUM quem apud FRASSEN citatum inveni. *Scotus Academicus*, disp. I, art. II, sect. II, q. II, p. 254.

P A R S S E C U N D A

INTERPONITUR NOTIO DISTINCTA CONVERSIONIS UT SIC.

Sicut certum est Deum in revelando tanto mysterio usum esse nostris conceptibus naturaliter acquisitis, ita pariter nullum dubium moveri potest de veritate illa qua enuntiatur « *nos res ita significare per nomina secundum quod intellectus noster eas apprehendit* » (1). Hinc sequitur quod, quo profundior erit intellectus noster circa ipsos conceptus in revelandis adhibitos veritatibus, eo melior erit nostra cognitio de ipsis veritatibus supernaturalibus, prout conceptus manuducant nos ad rem seu veritatem sicut voces exterius prolatae ad conceptus. Quare existimamus utile fore si conceptum clarum conversionis ante omnia investigemus, quod facimus ad modum introductionis in quaestionem illam perarduam theologicam de conversione sacramentali. Intentio nostra est hujusmodi notionem magis explicitam conversionis ut sic eruere processu quodam, quem instituemus Deo adjuvante super conceptum conversionis utcumque a nobis habitum ex una parte et super data revelationis de conversione supernaturali et data rationis de conversione naturali ex altera. Unde explicitatio erit, ut ita dicam, philosophica et theologica simul, quatenus inductio habetur ex duobus factis, quorum alterum mysterio supernaturali alterum vero facto naturali constituitur; nam pro certo habemus philosophia et theologia sese mutuo adjuvant quin ex tali contactu laedantur unius vel alterius jura.

Exordimur dicendo quod, distinctione facta inter id a quo nomen conversionis impositum est et id ad quod significandum est impositum, omnes conversionem definiunt transitum unius rei in aliam (2).

(1) Cf. S. Th. P. I., Q. 13, 3.

(2) Concedimus quidem aliud esse id a quo vox ipsa (conversio) desumpta est et aliud id ad quod significandum imponitur ex usu, quod factum pluries repetitur in locutione nostra. Cf. v. gr. *Sum. Theol.* P. I, Q. 59, 1 ad 2um. circa nomen « appetitus » et « lapis ». Juxta primum seu juxta etymologiam converti est mutare situm rei eodem loco manentis ita ut pars rei

Hanc vero definitionem si applicemus conversioni naturali et supernaturali statim apparet quomodo de utraque verificatur aliā et aliā ratione simpliciter quidem diversa, secundum quid eadem: quare talis conceptus conversionis via naturali a nobis formatus nonnisi analogice exprimere dicitur mysterium transsubstantiationis. Videamus igitur mediante aliqua analysi quid proprie pertineat ad communissimam rationem conversionis, quid vero ipsi conversioni conveniat qua naturali et qua supernaturali. Ex notione ipsius conversionis « *transitus unius rei in aliam* » inspecta relate ad conversionem supernaturalem et naturalem, habemus:

1. — Quod conversio definiatur « *transitus* », et qua transitus generice convenit cum aliis mutationibus, adjecta vero verba « *unius rei in aliam* » specificam differentiam videntur constituere et constituunt ipsius conversionis, et cum verba « *unius rei* » conversionem distinguere valent a creatione et generatione (1), verba « *in aliam* » eam distinguunt ab annihilatione et corruptione (2). Hisce verbis ergo « *unius rei in aliam* » indicatur extrema conversionis *necessario positiva esse debere*. Extrema dicimus prout illa contradistinguimus contra terminos formales. Explicantur termini: *extremum quod* vocamus — rem quae convertitur, — *extremum in quod* — illud in quod convertitur; — sic v. gr. quando vinum convertitur in acetum extrema hujus conversionis sunt vinum et acetum; terminos vero formales a quo et ad quem vocamus — principia entis secundum quae desinit ista res esse quod erat et incipit esse quod non erat, — sic v. gr. in exemplo allato termini formales sunt formae substantiales vini et aceti quia secundum eas transitus vini in acetum attenditur (3). Secundum hanc distinctionem dicimus *extrema* designari per verba « *unius rei in aliam* », nam quod termini formales a quo et ad quem adaequate identificantur cum extremis quod et in quod in transsubstantiatione, et inadaequate distinguuntur ab extremis in conversione naturali, hoc habet utraque

cum altera mutet locum, sic CICERO: « *palam anuli ad palmam convertere* », vel « *terra se summa celeritate convertit* », et sic non sumitur in metaphysicis, sed in secundo sensu potius adhibetur juxta quem conversio est transitus unius rei in aliam.

(1-2) Agitur de termino formali *a quo* generationis et *ad quem* corruptionis qui terminus est privatio.

(3) BILLOT, *De Eccl. Sacram. T. I.* « prolegomenon generale ad Q. de Conv. Sacramentali », § 4.a, p. 364.

conversio *ut qualis*, scilicet quatenus supernaturalis una et quatenus naturalis altera.

2. — Quod si vis potius fiat in verbis « transitus... in... », tunc dicimus hisce verbis indicari quoque: alterum extremum desinere alterum vero incipere, utrumque secundum aliquam rationem entis pro diversitate conversionis diversam. Etenim si omnino se habeant sicut prius, nullum aderit fundamentum ut unum in aliud converti dicatur, et similiter ut dicatur unam rem fieri ex alia. Hinc impossibilitas extremorum. Necesse est distinguere hic inter *desinere et tale desinere*, et inter *incipere et tale incipere*. Quod extremum *quod* desinat esse et quod extremum *in quod* aliquo modo incipiat esse, utrumque conversionem, qua conversionem, consequitur, primum per accidens, secundum per se, ut mox videmus; sed quod unum extremum tali modo desinat v. gr. desitione partiali, secundum formam nempe, vel desitione totali, scilicet secundum materiam et formam, et quod aliud extremum tali modo incipiat v. gr. per transmutationem vel per non transmutationem propriam, hoc provenit ab utraque conversione *ut quali* scilicet quatenus naturali et quatenus supernaturali (1).

3. — Quod magis insistendo supra vocem « ... in ... », dicimus ea particula designari eandem esse actionem qua alterum extremorum desinat esse et qua alterum esse incipiat sensu jam exposito. Quare etsi conversionis, ut sic, non sit ut extremum quod corrumpat et extremum in quod generat, — hoc enim locum habet in conversione naturali ex eo quod, eadem materia remanente sub utroque extremo, una forma abscedit alia vero introducitur, quod non verificatur in transsubstantiatione, ibi enim non tantum convertitur totum in totum cathegorematicè sed et syncathegorematicè seu et partes in partes convertuntur, — ipsius tamen (conversionis scilicet ut sic) est quod eadem per seipsa, vi sui nempe, extremum quod desinere et extremum in quod aliquo modo incipere faciat. Diximus conversionem hoc habere per seipsa, natura sua, vi sui. Talis veritas eruitur ex eo quod nexus, intercedens inter desitionem extremi quod et inceptionem extremi in quod, per se atque intrinsecus est, quamvis desitio per accidens conse-

(1) FRASSEN: *Scotus Academicus*: Disp. I, art. II, sect II, q. II, p. 241. Haec conditio prout formulatur a cl. auctore l. cit. ut insufficiens a nobis habetur pro conversione nisi nomine conversionis intelligatur successio et nihil aliud.

quatur conversionem. Quod nexus vero sit intrinsecus ex eo probatur quod desitio sive partialis sive totalis extremi quod cum sit privatio vel negatio, non potest per se terminare actionem positivam. Nam conversio per se, natura sua, fertur in generationem novae substantiae si naturalis est, in Corpus Christi ut *ex pane*, si supernaturalis. Consulto posuimus desitionem totalem substantiae panis et non annihilationem substantiae panis per accidens consequi conversionem supernaturalem (1).

4. — Quod sistendo adhuc in particula « ... *in* ... », aliis quidem non neglectis, dicimus conversionem ex se, ratione sui exigere aliquid *commune* in utroque extremo. Conversione enim peracta semper et absolute debet verificari conditio haec, quod erat A id nunc est B, debet proinde in utroque termino aliquid commune inveniri. Hic haud minus quam in aliis tribus punctis immediate praecedentibus distinctione quadam nobis opus est. Conversioni ut sic convenit quod habeatur aliquid commune utrique termino, conversioni naturali qua naturali competit illud commune esse physicum, aliquid scilicet realiter idem perseverans sub utroque termino. Sic videntur sumere commune theologi illi qui hanc conditionem ut conversioni non essentialem habent (2). Nam certum omnino est commune physicum non esse *de ratione* conversionis ut sic, et patet ex eo quod in transsubstantiatione tale quid non invenitur. Nec valet afferre pro illo com-

(1) In primis dicimus annihilationem per accidens ne quidem dari posse, sumendo verba « per accidens » hoc sensu ac si annihilatio consequeretur aliam actionem, quae actio per se alium haberet terminum quam non ens simpliciter. Insuper annihilatio plus dicit quam desitionem totalem alicujus, nam licet omnis annihilatio sit desitio totalis, non tamen omnis desitio totalis est annihilatio, unde annihilatio et desitio totalis non convertuntur simpliciter. Annihilatio enim dicit *nihilitatem annihilati*, dum desitio totalis ex se nec annihilationem nec conversionem dicit determinate, sed ad utramque partem contrahi potest quod videre est ex adjunctis.

Notamus quod intelligere non valemus quomodo servetur una actio si haec tertia conditio proponitur quomodo formata est a Frassen: *Sco-tus Academicus*, Disp. I. art. II, sect. II, q. II, p. 241. Rationem quam affert cl. auctor non admittimus eo quod corpus Christi opponitur pani prout non nisi *ut ex pane* terminus est huius conversionis mirabilis.

(2) HUGON: « *Tract. Dogmat.* » V. III, p. 343; SALMANT: « *De Euch. Sacramento* » Disp. V, dub. II, n. 10 p. 292.

muni in transsubstantiatione permanentiam accidentium, teste Tridentina synodo enim, ut supra diximus, extrema hujus conversionis sunt totae et solae substantiae; quare asserimus permanentiam accidentium non ingredi positive formalem rationem conversionis in quantum hujusmodi. « Unde permanentia accidentium, ut optime explicat P. HUGON (1) non requiritur *ad veritatem conversionis* sed ad *notificandam* Christi praesentiam, quatenus corpus Christi invisibile, per species sacramentales, sub quibus continetur et quibus significatur, nobis innotescit ».

Quaeritur nunc, estne negandum propterea commune aliquod requiri de ratione conversionis? Ad quod respondemus cum S. Thoma (2), CAJETANO (3), JO. a S. THOMA (4) ET DEL PRADO (5), distinctionem faciendo inter *commune physicum* et *commune metaphysicum seu logicum*. Secundum hanc distinctionem dicimus primum (*commune physicum*) per se ingredi rationem conversionis naturalis modo exposito, per accidens tamen convenire conversioni ut sic, dum commune logicum seu metaphysicum, natura scilicet entis creati praedicata de utroque termino ut similis licet non eadem, per se requiri ad rationem conversionis ut sic, unde hoc commune sic intellectum dari dicimus et in transsubstantiatione, quae ut vera conversio habenda est omnino secundum fidem catholicam. Necessitas hujus conditionis ex eo resultat quod ratio naturalis optime distinguit inter annihilationem et conversionem. Annihilationem dicit reductionem rei ad nihilum sui et subjecti, scilicet transitum ex ente in non ens simpliciter; conversionem vero transitum unius rei in aliam, in aliam scilicet non in non ens simpliciter; ergo in ens aliquod. Et haec est denique tandem ratio quare ad convertibilitatem extremorum requiritur juxta S. Thomam *communis natura entis*. Cavendum tamen ne male intellegamus hanc rationem profundissimam; cum quanto altior et sublimior est aliqua doctrina eo magis timendum ab erroribus — corrup-

(1) HUGON: *Tract. Dogm.* » V. III, p. 343.

(2) *Sum Theol.* P. III, Q. 75, 4 ad 3um.

(3) CAJETANUS in P. III, Q. 75, 4 n. VIII.

(4) JO. a S. THOMA « *De Euch. Sacram.* », Quaest. LXXVII, Disp. XXVIII, a. 3., p. 250.

(5) P. DEL PRADO « *De Verit. Fundamentali* » p. 579-580.

tio optimi enim, ut fert adagium, pessima est. Qua de causa, Cajetanus nos monet ut simus dociles interpretes, si plures errores vitare intendimus (1). Manifesta esset erroris ratio si per naturam entis communem intelligeres ens communissime sumptum, commune scilicet Deo et creaturis, quod constat non solum esse falsum sed fatuum. Errares quoque si per communem entis naturam intelligeres naturam aliquam supra specificas genericasque rerum naturas, nam ut in IV Metaphys. lect. II, S. Thomae « idem est homo et ens homo ». Sed hujusmodi ratio entis ut fundans convertibilitatem extremorum sic intelligenda est: communicatio eorum (extremorum) in natura entis communis *omnibus creaturis tantum*. Ergo quando una creatura secundum omnes partes essentielles convertitur in alteram cum qua scilicet communicat in natura entis creata, hoc significat quod conversio fit per totius quidem rei conversionem in totam rem alteram, sed inter rationes seu conditiones substantiales communes vel proprias disparitas est: quia res conversa sic secundum communia quasi salvatur quod iterum suscipit eorundem praedicationem, secundum vero propria non subit eorundem praedicationem. Ex his omnibus patet sermonem esse de aliquo communi quod praedicatur de utroque termino, ergo de aliquo communi logico, et quod ita sit audiat quid senserit Cajetanus ipse cum haec ad transsubstantiationem applicuerit: « *Post conversionem enim panis in corpus Christi, panis entitas conversa ENTITAS QUAEDAM EST, panis vero conversus PANIS NON EST* » (2).

*
* *

Claritati necnon brevitati in simul studendo, pro posse credimus finem a nobis initio praefixum assecutos esse, explicitam qua fieri potest atque distinctam notionem naturae ipsius conversionis, discutendo et evolvendo conditiones ejus essentielles per singulas easque vindicando ut proprias conversioni; divisionem ejus quod attinet nunc suscipimus prout hoc altero modo sciendi aliud instrumentum logicum nobis praebetur quo utimur ad cognitionem perficiendam et ad verum attingendum.

(1) CAJETANUS in P. III, Q. 75, 4, n. VIII-IX.

(2) CAJETANUS l. prox. cit. n. IX.

Definitio manifestat rationem speciei coniungendo partes essentielles totius, genus proximum scilicet et ultimam differentiam, divisio vero in idem tendit sed diversimode, prout partes totius resolvit vel enumerat. Ut divisio bona sit atque necessaria oportet in ratione formali totius dividendi fundetur, considerando undenam illud quod dividi debet sortiatur speciem suam, quod clare habetur ex definitione semel data. Unumquodque enim speciem suam sortitur secundum actum et non secundum potentiam, qua ratione differentia ultima, quae se habet ut actus relate ad genus proximum ad eam essentialiter ordinatum, ponit rem in specie determinata. Ad rem nostram quod spectat, conversio cum vere actio sit considerari potest *et active*, in ratione principii efficientis ipsam, *et passive* in ratione termini effecti, et utroque modo inspecta conversio speciem suam desumit a termino (1), hinc terminus ad quem specificat conversionem sumptam tum *active* tum *passive*. Ex ipso enim habet agens quod agat in quantum talis terminus est principium agendi ipsius agentis, est namque primus in intentione, et praeterea idem terminus est qui terminat conversionem passive sumptam prout est ultimum quod exequendo assequitur. Talis terminus ad quem in conversione est *res* in quam *altera res*, terminus a quo, converti dicitur, unde si ex huiusmodi termino, qui rationem formalem conversionis constituit, sumitur divisio eo ipso *necessaria erit*. Hic terminus positivus, haec res, hoc ens ad unum vel alterum genus supremum pertineat necesse est, ideoque conversio immediate in species duas dividitur quatenus res illa, quae terminus est, sit *substantia* vel *accidens*. Attendere tamen oportet quod quandoque substantia est terminus ad quem non secundum se totam, ita scilicet ut totum A transeat in totum B cathegorematically quatenus transeat secundum formam substantialem tantum, quae (forma) cum sit elementum specificans in rei constitutione alteram rem constituit, quandoque vero substantia est terminus ad quem secundum se totam, ita ut totum A dicatur transire in totum B etiam syncathegorematically nempe secundum omnes partes essentielles. Divisio haec ergo est bona quatenus est secundum quattuor

(1) Μᾶλλον γὰρ εἰς ὃ ἥ ἐξ οὗ κινεῖται ὀνομάζεται ἢ μεταβολή. Magis tamen a termino ad quem quam a quo, quia per conversionem terminus a quo aufertur et terminus ad quem acquiritur - cf. ARISTOTELES: *Physic.*, I, V, textu IV, cap. I; et S. THOMAS in h. l.

causas: *formalem et materialem, finalem et efficientem*. Fundatur enim huiusmodi divisio in eodem fundamento sed diversimode spectato. Terminus *ad quem* specificat conversionem

a) in *ratione causae formalis*, ut est *terminus* ipsius *ultimo* ab ipsa conversione executione *assequendus*;

b) in *ratione causae materialis*, prout talis terminus est *ex alio* scilicet ex termino a quo (1);

c) in *ratione causae finalis*, ut est *terminus* conversionis *primo intentus*, ut est principium actionis ipsius agentis;

d) in *ratione causae efficientis*, prout *ordo agentium debet correspondere ordini finium*, proportio enim habetur eaque essentialis omnino inter *agens* et *effectum* ab agente productum.

(1) JOANNES A S. THOMA: « *De Sacr. Eucharistiae*, Q. LXXVII, disp. XXVIII, art. 3, p. 248. In conversione, quatenus conversio est, *respectus ad terminum a quo* includitur intrinsece et pertinet ad specificationem *termini ad quem*, quia specificè et essentialiter conversio est transitus *termini a quo* in *terminum ad quem*. Itaque non est consideranda ista conversio nec regulanda sicut generatio et creatio, quae formaliter non respiciunt *terminum a quo* nec ab illo specificantur etiam ut a conditione requisita, sed totaliter illum relinquunt tamquam aliquid per accidens, sed consideranda est ut pura conversio, quae non respicit *terminum ad quem* ut praecise factum sed ut ex alio *mutatum et translatum*. Et ita id quod fit de novo in hac actione transsubstantiativa, quae pura conversio est, est totus Christus *ut ex toto pane*, in quantum scilicet tota substantia panis *conversa* est in totum corpus Christi.

PARS TERTIA

SECTIO PRIMA

TUETUR SENSUS UNICUS FORMAE EUCHARISTICAE ET DE JURE ET DE FACTO

Angelicus Doctor totam theologiam systematicam de transsubstantiatione fundat in datis Revelationis, quod semper et ubique facit ubi de dogmate aliquo essentialiter supernaturali sermonem instituat, — hoc enim theologia natura sua petit cum ex principiis fide creditis procedat in sua argumentatione. Praecipuum datum Revelationis hac in quaestione est certe forma Eucharistica, quare operae pretium erit si sensum ipsius vindicemus initio tractationis nostrae, sicque modo parallelo ad statum quaestionis supra a nobis elaboratum incipiamus a declarando sensu verborum consecrationis. Quaeritur ergo quid proprie significet propositio illa qua mysterium realis praesentiae Corporis Christi in sacramento atque mysterium transsubstantiationis enuntiatur in fontibus Revelationis, nimirum « *Hoc est corpus meum* ».

In antecessum notamus verba utique esse signa arbitraria seu ad placitum humanum, sed ita cum sint *initio* antequam scilicet ex communi usu determinata fuerint ad hoc vel illud significandum, naturalia signa *quodammodo* evadunt post eorum determinationem, secus enim impossibile est nostros conceptus manifestare praesertim illis qui loco aut tempore distant. Iamvero in introducenda explicita *notione* conversionis (Cf. supra initio P. II) diximus Deum in revelando tanto mysterio haud secus ac in aliis mysteriis nostros conceptus naturaliter a nobis habitos adhibuisse, unde verba quibus exprimere voluit hoc mysterium iam erant in usu. Hinc inepte locutus fuisset Christus si verba protulisset quae ab auditoribus suis in ea significatione quam ipse intendit nullo modo intelligi possunt, imo et quod pejus est fallaciter locutus fuisset cum, probe noscens tale factum necessario eveniturum, nihilominus usus fuisset iisdem verbis quae ab auditoribus certo sumerentur in significatione alia omnino quam ipse intendit : quem

modum agendi de Christo nullo modo admittere possumus. Hac veritate in tuto posita, principium sane sanae et rectae interpretationis habetur apud CAJETANUM « *veritas enuntiationum proprie significantium ex communi sensu proprie intelligentium et terminis utentium proprie, pendet: et non est attendendum ad quid iste vel ille posset eandem enuntiationem applicare* » (1). « *Constat autem, prosequitur CAJETANUS quod proprie loquendo et intelligendo, cum dicitur, a quocumque dicatur, sive sacramentaliter sive non sacramentaliter, — hoc est corpus meum LY HOC demonstrat HANC SUBSTANTIAM* ». (2). Huic sensui communi suffragatur duplex ratio: a) *Prima*: secundum quam talia sunt subjecta enuntiationum, qualia permittunt praedicata et non qualia sunt ultra permissionem sui praedicati. *Corpus meum* enim, quod praedicatum est in enuntiatione, substantiam significat et quia copula *est* identitatem significat, cogit *ly hoc* ad demonstrandam hanc substantiam, ut propositio sit proprie vera. — b) *Secunda*: secundum quam *ly hoc* est pronomen demonstrativum substantiae apud grammaticos.

At pronomen *hoc* demonstratne vage aut indefinite hanc vel illam substantiam? — minime, sed *singulariter*; absolute enim prolatum super certo sensibili demonstrato, demonstrare non vage hanc vel illam substantiam, sed *singularem substantiam sub illis accidentibus existentem*.

Abstrahendo igitur pro momento a vera efficientia ipsius formae, secundum quam substantia, sub his accidentibus contenta, fit corpus Christi et sistendo, ut ita dicamus, in *veritate essendi*, secundum quam in fine prolationis substantia, sub his accidentibus contenta, est corpus Christi, quaeritur utrum possit sustineri sententia illa quae dicit formam absolute sumptam esse veram etiam remanente substantia panis. Huc venit regula illa maxime inculcanda. Quando enim contingit ut una substantia lateat in alia quae suis propriis accidentibus exterius manifestatur, pronomen demonstrativum *hoc* pro ea substantia, cujus sunt accidentia propria, necessario supponit nisi forte unum ad continendum aliud communi usu et destinatione ordinetur. Bene enim, demonstrata lagena dices: hoc est vinum, non tamen, demon-

(1) CAJETANUS in P. III, Q. 75, 2, n. XV.

(2) *Ibidem* l. prox. cit.

strato pane in quo nummus delitescit, recte diceretur : hoc est nummus, sed : hic (adverbialiter) est nummus. *Et ratio regulae* est quia cum dictio *hoc significet* substantiam per ordinem ad accidentia quae eam sensibus externis manifestant, quamdiu permanet propria substantia sub propriis accidentibus, necesse est ut accidentia sint manifestativa illius substantiae quam afficiunt. *Ratio vero exceptionis* est quia, demonstrato eo quod natura sua vel communi usu destinatur ad continendum aliud, propositio habet veritatem secundum vulgarem illam metonymiam qua continens pro contento accipitur. Cum ergo in hac propositione, *Hoc est corpus meum*, *HOC* demonstret panem seu edulium, neque ejus accidentia sint sive ex natura sua sive ex usu destinata ad continendum corpus Christi, non potest vere dici manente substantia panis : — Hoc est corpus meum — « *nunquam enim substantia panis est corpus Christi, sed potius esset dicendum : « Hic (adverbialiter) est corpus meum »* (1).

Ex hucusque expositis constat veritatem formae Eucharisticae exigere quod substantia panis cesset et totaliter cesset, scilicet tam secundum materiam, quam secundum formam (2). Unde ad Scoti positionem secundum quam, etiam si esset hic substantia panis, pronomen *hoc* denotaret aliquod totum cuius una pars esset substantia panis (naturaliter significata per accidentia propria), et altera pars esset corpus Christi (significatum per sensibile illud institutione divina) « dicitur quod non est varianda demonstratio quam facit *ly hoc* in ista enuntiatione sacramentali, ex aliqua hypothesi, sed standum est in proprietate suae demonstrationis, secundum quam *ly hoc* non significat contentum sub hoc pane, sed significat *hanc substantiam*, quae scilicet continetur sub his accidentibus, haec enim substantia est corpus Christi. Et notanter dico, ita CAJETANUS, *haec substantia*, et non dico, *hic panis* : quia ut dictum est, demonstratur *haec substantia sine qua-*

(1) P. III, Q. 75, 2.

(2) Non negamus Deum posse ponere hic corpus Christi praesens et alligare illud speciebus, conservando substantiam panis; quod fieret per aliam actionem non conversivam substantiae panis in Corpus Christi; sed tunc non posset proferre illa verba « hoc est corpus meum » ad exprimendam veritatem illius rei sed solum posset dicere « hic est corpus meum » id est in *hoc loco, in his speciebus*. Ita Jo. A S. THOMA, Q. LXXVII, disp. XXVIII, art. 1, p. 239 et jure merito.

itate » (1). Insuper significatio, qua gaudent species consecratae quaeque notificant corpus Christi praesens sub ipsis, non aufert earum naturalem habitudinem ad substantiam panis ipsis connaturalem demonstrandam, cum nullum supernaturale sit proprie contra naturam, — quid naturalius enim creaturae quam oboedire Deo ad accipiendum quidquid Deus voluerit (2) — Ad illud denique de Ecclesia eligente intellectum difficilem prae facili, eodem principio innixi ac Scotus ipse — quod eo Spiritu expositae sunt Scripturae quo conditae, — dicimus Ecclesiam non potuisse eligere unum prae alio cum uterque intellectus supponatur derivari a Spiritu Sancto, ambo enim sunt sensus Sacrae Scripturae juxta Doctorem illum Subtilem, cum forma Eucharistica prouti habetur in sacris litteris unum et alterum sensum sibi vindicet. Tandem volumus observare et quod maxime animadvertendum est, quod quandocumque de veritate formae Eucharisticae sermo habetur, sive a magisterio sollemni sive a magisterio ordinario, ubique ac semper videmus huiusmodi formam dici et esse veram praecise quia conversionem totius substantiae panis in substantiam corporis Christi efficit et non alia ratione (3). Quod ceteroquin et ipsi Scotistae videntur, quare effugium quaerentes ausi sunt interpretari Concilium Tridentinum hoc modo « quia (Concilium) tantum ait, quia Christus dixit, quod offerebat esse suum corpus, Ecclesiam persuasam fuisse, non mansisse panem, id est, licet possent esse alii sensus, hunc Ecclesia a Deo edocta ex illis verbis elicit » (4). Sed, dato non concesso, quod mens Concilii de unicitate sensus formae non satis appareat, nobis praesto est catechismus Tridentinus qui certo certius eamdem doctri-

(1) CAIETANUS in P. III, Q. 75, 2, n. XVI

(2) Attamen supernaturale improprie contra naturam esse dicitur, quando in natura remanet contraria dispositio ad effectum quem Deus facit, sicut quando conservavit pueros illaesos in camino, remanente virtute comburendi in igne. Cf. *De potentia*, Q. VI, 2 ad 3. um. Hacque ratione dum erraret fidelis, iudicando de contento sub speciebus secundum rationem, cum fides de eo sit ad quod ratio non attingit, e contrario ab errore pratico saltem immunis evadit infidelis qui, videns accidentia panis, naturaliter et prudenter secundum data ab ipso habita iudicat substantiam panis ibi subesse.

(3) *Conc. Trid. Sess.*, XIII, cap. IV, et can. 2, Denz. nn. 877; 884.

(4) Cf. supra pag. 5, Lychetus, in *Oxon.* IV Sent., D. XI, Q. III, Scholion ad n. 13 p. 372.

nam per omnia reddit ipsius Concilii eiusdem nominis. In P. II, « *De Sacramentis* » haec de forma Eucharistica habet « *Vocis enim HOC ea vis est ut omnem rei praesentis substantiam demonstret, quod si panis substantia remaneret, NULLO MODO (et hoc bene notandum) vere dici videretur « hoc est Corpus Meum » (1).*

EXCLUSIO SUBSTANTIAE PANIS EX VERITATE ESSENDI FORMAE EUCHARISTICAE SIC POTEST REDDI IN FORMA SYLLOGISTICA: Si, consecratione semel facta, substantia panis adhuc remaneret sub accidentibus propriis, haec deberet ex pronomine *hoc* demonstrari.

Atqui si pronomen *hoc* in verbis consecratoriis « hoc est corpus meum » substantiam panis demonstrat, *nullo modo* forma Eucharistica *vere dici videretur*.

Ergo ne illa propositio fallax sit aut mendosa requiritur absolute ut non remaneat substantia panis post consecrationem.

Omnia clara sunt post dicta.

Forte dicet quis quod, juxta regulam supra allatam falsa adhuc remanet propositio illa « Hoc est corpus meum », cum species panis neque ex natura sua neque ex usu sunt destinatae ad continendum corpus Christi, — ad quod dubium sic respondemus cum BILLUART: Negamus sequelam, quia pronomen hoc necessario significat substantiam aliquam sub speciebus contentam. Si essent duae substantiae panis scilicet et corpus Christi, demonstraret panem per propria accidentia visibilem ut dictum est, sed cum panis absit, sequitur quod demonstret corpus Christi seu edulium quod erat antea panis et in fine prolationis verborum est corpus Christi *significatum et sensibile factum per verba consecrationis*, et ideo vera est propositio (2).

Hinc S. Thomas ex veritate propositionis deducit absentiam totalem substantiae panis, quae absentia habetur ex efficientia formae Eucharisticae. Ad cuius intellectum analysim instituemus pronominis substantivi *hoc* quod locum tenet subjecti in propositione, distinguendo nempe et *formale ejus significatum* et *materiale*. *Formale significatum* dicimus rationem obiectivam praecise respondentem conceptui quem immediate vox exprimit; *materiale* vero est substantia a parte rei determinata, in qua salvatur praefata ratio obiectiva — idque accipe

(1) CATECHISMUS CONC. TRID.: P. II. *De Sacramentis*, n. 223, pag. 167.

(2) BILLUART: *Tract. de Euch.*, Dissert. I, art. 6, V. p. 428.

applicatione ad verba consecratoria ubi formale significatum hujus dictionis *hoc* est substantia sub accidentibus panis contenta — praescindendo a determinatione propriae naturae, materiale vero sicut si dicerem quod subjectum *hoc*, antecedenter quidem ad verborum efficientiam, designat materialiter substantiam panis, consequenter vero, substantiam corporis Christi (1). Quam doctrinam optime more suo formulavit Aquinas in Sententias « Sic ergo hoc pronomen *hoc*, neque demonstrat *terminum ad quem* transsubstantiationis *determinate*, quia jam significatio locutionis praesupponeret entitatem rei significatae et non esset causa ejus; neque iterum demonstrat *terminum a quo determinate*, quia ejus significatio impediret veritatem significationis totius locutionis, cum terminus a quo non remaneat in ultimo instanti locutionis. Relinquitur ergo quod demonstret *hoc quod est commune utrique termino indeterminate* » (2). Certissime in hoc textu S. Thomas loquitur de formali significato pronominis *hoc*, et quod pronomen *hoc* determinate non demonstret nec terminum *ad quem* nec terminum *a quo* ex eo deducit S. Doctor quod forma Eucharistica salvari debet et quoad *efficientiam* et quoad *significationem* suam. Nam pro quanto verba consecratoria, significando ipsum Corpus Christi ut ex pane, conversionem substantiae panis in ipsum efficiunt, pro tanto practicam propositionem constituunt. Practicae enim propositionis est significare id quod fit verum dependenter ab enuntiatione ipsa, ideoque tali in propositione prior natura est significatio ut mensura obiectiva veritatis, quae quidem obiectiva veritas, cum non praeexistit, vi verborum efficitur (3). Hinc patet quod si verba illa non sunt vera neque factiva esse possunt. Quam ergo irrationabilis est sententia illa Scoti qua « propositio hujusmodi dicitur esse operativa, non ut vera sed quatenus neutra » (4) quod mirum non est, si prae mente habeamus sententiam ipsius Doctoris Subtilis relate ad causalitatem sacramentorum.

(1) BILLOT: *De Eccl. Sacram.* Tom. I, Thesis XXXIX, § 2.a. p. 412-413.

(2) S. THOMAS in IV Sent., D. VIII, Q. 2, a. 1, q. 1.a 4 ad Ium. et *Sum. Theol.* P. III, Q. 75, 8.

(3) Verba illa, potestate divina, habent hoc efficere, prout nempe Deus, causa principalis gratiae, elevat ipsa ultra dignitatem signi ipsis communicando virtutem quamdam qua instrumentaliter concurrunt una cum Deo ipso in gratia physice causanda.

(4) Cf. *Oron.*, IV. Sent., D. VIII, Q. II, nn. 23-24, pp. 66-67.

Pro ipso enim verba in rei veritate non causant quod significant nisi moraliter seu, aliis verbis, verba non excedunt rationem signi, haecque de causa ipsemet Scotus non timet dicere « Deum instituere potuisse aliquam orationem non significativam, ad cuius prolationem a ministro, ipse assisteret ad causandum effectum in fine prolationis; ergo qualitercumque sit de illa dispositione Logica, qualiter ista propositio sit vera, *hoc est tenendum pro certo, quod ipsa ut signum vocale, et fieri extra, est signum efficax consecrationis* » (1). Est minimum quod posset concedi, *minimismus theologicus*. Ex tali conceptione sequeretur quod verba loco obtinendi principatum significandi, ut vult S. Augustinus et ut est secundum rei veritatem, reducuntur ad quaedam signa vocalia et ad nihil aliud. Quam sententiam alibi impugnatam supponimus *et ex Sacra Scriptura et ex modo loquendi Patrum et ex notione genuina causae*.

Ad difficultatem quae posset moveri contra conversionem substantiae panis ex veritate Incarnationis, quaeque sic formulari potest:

Quemadmodum, demonstrato Christo, haec propositio est vera « Hic homo est Deus », licet humanitas non sit conversa in divinitatem, ita pariter demonstrato pane, « Hoc est corpus meum » est vera propositio licet panis non sit conversus in corpus Christi. Unde sequitur formam ex se non dicit totalem desitionem substantiae panis, ut Scotus propugnavit: — *sic respondemus*:

NEGATUR PARITAS; *Hic homo* in prima propositione supponit pro *supposito*, et sensus est: suppositum habens humanitatem est Deus, quod est verum; dum in secunda propositione *ly hoc* supponit pro *natura* seu *substantia*, et si remaneret substantia panis sensus est: substantia panis est corpus Christi, quod est falsum. Hoc igitur est discrimen inter propositiones formatas terminis significantibus naturam rei et signantibus subjectum aut suppositum illius naturae, quod ut primae verae sint debent significare totum quod habent, cum natura rei habeat solum sua praedicata; ut vero aliae verificentur sufficit significare aliquid quod sit idem cum supposito, quia subjectum vel suppositum potest cum pluribus esse; unde copula *est* non indicat identitatem cum omnibus.

(1) Cf. loc. prox. citat.

SECTIO SECUNDA

VINDICATUR DOCTRINA S. THOMAE PRAE ILLA SCOTI

CAPUT I

TRANSSUBSTANTIATIO FORMALITER CONSIDERATA

seu

PER QUID CONSTITUITUR

ARTICULUS PRIMUS

FACTUM DECLARATUR SECUNDUM QUOD SUBSTANTIA PANIS NON ANNIHILATIONE SED CONVERSIONE MUTATUR IN CORPUS CHRISTI IMMUTATUM

Posito in tuto facto de totali absentia substantiae panis, quod factum diu nos occupavit cum sensum formae Eucharisticae exposuimus, quaeritur nunc quomodo seu quanam actione substantia illa panis desinat esse. Haec quaestio a nobis agitanda est ut videamus an scrupuli, quos, iuxta P. RAYMOND (1), Doctor Subtilis expertus est *non tantum quantum ad probationes* datas a doctoribus ipsi anterioribus *sed etiam quantum ad terminologiam adhibendam*, fundati sint. Scotus enim, hac de actione scribere cum voluerit, sibimetipsi quaestionem posuit: Estne vocanda annihilatio desitio illa totalis substantiae panis? huicque quaesito duplici conclusione respondet quarum una vult panem non annihilari, saltem verbotenus; altera vero asserit posse teneri annihilationem absolute panis, quam duplicem conclusionem supra retulimus ipsissimis ipsius verbis. Secundam conclusionem quae magis modeste ab ipso formulata videtur mentem ejus revera constituit, ad minus in *Oxoniensi*, prout longius supra evolvimus. Scrupuli isti videntur ortum habuisse ex facto illo secundum quod conversio sacramentalis inducit desitionem totalem substantiae

(1) Cf. DTC V. IV, P. II, s. v. *Duns Scot. col.* 1917. « Ce n'est pas seulement au sujet des preuves, c'est encore sur la terminologie qu'il faut employer pour exprimer le mystère, que le docteur subtil éprouve des scrupules ».

panis. At estne igitur glossanda terminologia revelationis, quinimmo proprietas verborum ita detorquenda ut nomine conversionis detur intelligi contra omnem sensum communem successio praetereaue nihil. Huc idem dicendum venit ac supra, quod scilicet definitiones et notiones non sunt variandae ex aliqua hypothesis sed standum est in proprietate verborum. Talis difficultas de apparenti annihilatione panis aufugere non potuit intellectum perspicacem vereque angelicum S. Thomae qui, etsi ea motus, articulum specialem confecerit, tamen proprietatem terminorum non modo retinuit, verum etiam in communibus animi conceptionibus stetit. Sensus communis enim annihilationem a conversione optime distinguit et cum annihilationem habet ut oppositam creationi quippe quae dicat reductionem rei ad nihilum sui et subjecti, conversionem e contrario vocat transitum unius in aliud, transitum cuius terminus ad quem non est nihilum sed aliquid positivum. Quod vere mirabile invenitur apud Aquinatem hoc est quod, jura fidei cum servet atque stricte defendat, sensui communi alia ex parte nil omnino derogat. In articulo tertio Q. LXXV S. Thomas triplici argumento annihilationem relucit : in *Sed Contra* argumentum *ex communibus* dat, in corpore vero articuli unum ex *natura conversionis*, aliud ex *forma Eucharistica*, cuius est significare effectum quem efficit. Quamvis secundum iam supra P. I, cap. II, art. I, § 1^a retulimus una cum tertio, tamen hic post primum ex communibus desumptum, et secundum utpote ex propriis longius quam supra exponemus.

ARGUM. I. — EX COMMUNIBUS (1) : Deus non est causa tendendi in non esse.

Atqui hoc sacramentum divina virtute perficitur.

Ergo in hoc sacramento non annihilatur substantia panis.

Maj. : S. Thomas se refert hic ad textum S. Augustini qui sic sonat : « Ille ad quem non esse non pertinet non est causa tendendi in non esse » (2). Cum agitur hic de quaestione facti, circa modum scilicet quo substantia panis desinit esse in hoc sacramento, haec praemissa intelligenda est de potentia Dei ordinata secundum quam Deus nec per accidens est causa tendendi in non esse.

Min. Cum divina virtute perficitur hoc sacramentum congruum rationi est si de desitione substantiae panis judicamus attendendo ad

(1) P. III, Q. 75, 3 in s. c.

(2) S. AUGUSTINUS, Liber 83 qq., Q. XXI.

modum quo ceterae res mundi desinunt esse. Constat vero Deum nullam aliam rem hactenus annihilasse, quare non oportet ab hac regula excipiamus huius sacramenti materiam — « *Redigere aliquid in nihilum*, ait S. Thomas, *non pertinet ad gratiae manifestationem; cum magis per hoc divina potentia et bonitas ostendatur quod res in esse conservat. Unde simpliciter dicendum est quod nihil omnino in nihilum redigitur* » (1). Si nihil omnino, ergo nec materia huius sacramenti, en ratio quare dicitur ex communibus.

ARGUM. II. — EX PROPRIIS (2): Ratio sequens fundatur in fide et in sensu communi prout major revelata est, minor vero ex sensu communi accipitur. « *Non est dare*, inquit S. Doctor, *aliquem modum quo Corpus Christi verum esse incipiat in hoc sacramento, nisi per conversionem substantiae panis in ipsum; — (et hoc est de fide) — quae quidem conversio tollitur posita annihilatione substantiae panis* » — (et hoc ex sensu communi) — Quae ratio sic proponi potest in forma syllogistica:

Actiones specificantur per suos terminos formales.

Atqui termini formales annihilationis et conversionis prorsus diversi sunt imo repugnantes.

Ergo ipsae actiones inter se specie differunt imo contradictoriae sunt ita ut de eadem re verificari non possunt.

Maj. Agitur de termino formali *ad quem* a quo actio denominatur et specificatur.

Min. Terminus formalis *ad quem annihilationis* est purum nihil est negatio omnis esse simpliciter, e contrario terminus formalis *ad quem conversionis* est positivum aliquod, dicitque esse illius rei in quam fit conversio, et cum inter purum nihil et aliquid non detur medium ideo contradictorie opponuntur.

Tota ergo ratio apud S. Thomam negandi annihilationem panis, ut optime notat JOANNES A S. THOMA (3), est quia panis convertitur in aliquid nam aliae rationes ab aliis allatae, considerando aliquid positivum sive in actu sive in potentia, non satisfacere videntur. Ceteroquin S. Thomas ipse ad difficultatem illam, quae postea proposita

(1) P. I, Q. 104, 4 corp. cf. etiam C. G. IV, 63.

(2) P. III, Q. 75, 3 corp.

(3) JOANNES A S. THOMA: *De Sacram. Euch.*, Q. LXXVII, disp. XXVIII art. 3, p. 251.

est a Scoto, qua dicitur « panem annihilari eo quod non maneat nec in se nec in alio », sic respondet : « quamvis non maneat panis neque in se neque in alio manet tamen corpus Christi in quod conversus est panis : et ideo non sequitur quod sit annihilatus » (1).

EXPLICATUR ULTERIUS : Annihilationem repugnare conversioni patet dupliciter, spectato scilicet et *termino recedente* et *termino succedente*.

Primo ex parte *termini recedentis*. Quod annihilatur non convertitur. Abit enim in nihilum ; nihilum autem nec terminat ullam conversionem, nec rursus in aliud quid convertitur.

Secundo ex parte *termini succedentis*. Annihilationi enim prioris termini respondet posterioris creatio vel adductio. « Creari autem corpus Christi minus credibile est, ac ne in cogitationem quidem cadere hoc potest » (2). Adductio vero rei unius in locum alterius nullam facit mutationem huius in illam. « Dicesne, ita P. Billot, aquam transire in vinum quia loco ejus in eadem lagena vinum ponitur ».

Ergo omni ex parte repugnat annihilationi conversio. Eadem doctrina invenitur apud S. Thomae coevos, praecipue apud S. BONAVENTURAM : « Communiter ponunt omnes, dicit, quod non est annihilatio panis, imo in meliorem substantiam commutatio ; et ideo transsubstantiatio non annihilatio talis conversio est et sic appellari debet. Amplius, si panis non converteretur in Corpus Christi, non esset intelligere, quomodo corpus Christi inciperet esse in altari sine sui mutatione » (3). In hoc textu tria habentur : et a) quod conceptus conversionis *excludat* annihilationem et b) quod haec doctrina *communis* erat et c) quod Christus incipit esse in altari sine *sui mutatione*, quod Deo dante adhuc videbimus. Idem tenent B. ALBERTUS MAGNUS (4) et ALEXANDER HALENSIS (5).

De tertio argumento desumpto ex verbis formae pro non annihilatione Cfr. supra p. 9. Ad Scoti positionem quod attinet dicimus quod desinitio panis, talis qualis fit in Eucharistia, secundum propriam rationem distinguitur ab annihilatione non quidem ut desinitio est. sed

(1) S. THOMAS : in IV Sent., D. XI, Q. I., a. 2 ad 4. um.

(2) CATECHISMUS CONC. TRID., P. II De *Euch. Sacram.*, n. 223, p. 167.

(3) S. BONAVENTURA : in IV Sent., D. XI, Q. I., a. 3.

(4) B. ALBERTUS MAGNUS : in IV Sent., D. XII.

(5) ALEXANDER HALENSIS : in IV. Sent., Q. 38, membr. 3.

ut talis desinitio. Nec terminus eius est nihilitas panis sed *non panis qui est substantia corporis Christi*. Vel dato quod nihilitas panis esset proximus terminus, non tamen ultimus illius desinitionis cum illa desinitio sit dispositio ordinata ex se vi actionis ad positionem corporis Christi. Annihilatio vero proprie dicta habet pro principali termino *nihilitatem annihilati* et non est dispositio per se ad positionem alicuius positivi. Haec responsio Scoto non satisfacit qui sola voce conversionem affirmans sic arguit: « si secundus transitus (scilicet adductio corporis Christi hic) non concomitaretur primum, primus transitus, nempe ab esse panis ad non esse panis) esset annihilatio. Ergo et modo formaliter est annihilatio: quia ratio ejus non variatur propter illud quod per accidens concomitatur » (1). Ad quod dicimus, hoc verum esset si nexus inter primum et secundum transitum per accidens se haberet; at nexus per se est atque necessarius eo quod conversio habetur ut unica actio. — « Est enim conversio inter terminos positivos per se primo, hoc est, ab esse panis ad corpus Christi et ad illum per se primo terminum ad quem non sequitur sola negatio esse panis seu sequitur affirmatio seu positio ejus quod fuit panis. Ad argumentum ergo dicitur quod falsum assumit seu supponit, scilicet inveniri hic mutationem seu transitum per se ab esse panis ad non esse illius » (2).

Ad aliam denique instantiam qua dicitur: « Si panis annihilaretur, et corpus Christi poneretur hic praesens, omni eodem modo se haberet tam panis quam corpus Christi... sicut modo se habet » (3), respondemus cum CAJETANO « conditionalem assumptam falsam esse... » Plus enim requiritur ad annihilationem: exigitur enim quod id quod erat illud, sit modo nihil, seu, non sit aliquid... » « Unde si panis annihilaretur in hoc sacramento, non omni eodem modo se haberet quo nunc se habet. Quia nunc sic se habet ad esse et non esse quod ita non est quod id quod erat panis, *est res realissima, scilicet corpus Christi*. Si autem esset redactus in nihilum, ita panis non esset quod id quod erat panis, *nulla res esset* » (4).

Hucusque vidimus quomodo S. Thomas annihilationem panis refel-

(1) SCOTUS: *Oxon.* IV. Sent., D. XI, Q. IV., n. 10, pag. 452.

(2) CAJETANUS: in P. III, Q. 75, 3, n. IX « Unde... ».

(3) SCOTUS: *Oxon.* IV. Sent. D. XI. Q. IV, n. 10 pag. 452.

(4) CAJETANUS: l. prox. cit. n. IX « Ad secundum... ».

lerit, sistendo, ut ita dicam, atque arcem tenendo revelationis et sensus communis. Nunc vero oportet videre quid faciat talis conversio, utrum scilicet inducat mutationem in utroque termino, an vero in alterutro tantum. Arduum sane munus suscipimus, in quo velut norma directiva argumentationis nostrae sit formulatio illa qua hujusmodi veritas formulatur in Catechismo Tridentino: « Cujusmodi conversio autem ita fit, ut tota substantia, divina virtute, in totam corporis Christi substantiam..... *sine ulla Domini nostri mutatione* convertatur (1); quaeque in Commentario in Sententias ab Angelico Doctore hisce verbis exprimitur: « quia in naturalibus conversionibus transmutatur et id quod convertitur et illud in quod convertitur... hic (in transsubstantiatione) illud ad quod terminatur conversio *nullo modo* transmutatur scilicet corpus Christi sed solum panis qui convertitur » (2). Textus certe haud parvi momenti ad ostendendam relationem non solum inter substantiam panis et substantiam corporis Christi ad invicem, verum etiam ut habitudo inter utramque substantiam separatim sumptam et ipsam actionem conversivam bene percipiatur. In ipso textu, ut patet, agitur de dissimilitudine illa quae invenitur inter conversionem naturalem et supernaturalem, quae dissimilitudo tamen in similitudine quadam imbibita reperitur atque clauditur, — ratio enim conversionis sumpta de utraque conversione praedicatur tamquam de suis inferioribus ut simpliciter diversa et secundum quid eadem. Et sicut dissimilitudo magis attenditur ex parte *extremi in quod*, ita pariter similitudo plus eis convenit ex parte *extremi quod*. Veritatem istam, abstracte sic enuntiatam, accipe exemplo: ex sexcentis conversionibus naturalibus consideremus illam qua vinum in acetum converti dicitur, conversionem vero supernaturalem nonnisi illam quae in sacramento Altaris mirabiliter operatur habemus, singularis enim est haec conversio. Dissimilitudo, ut modo observavimus, potius in eo sita est quod illud in quod vinum convertitur, scilicet acetum, transmutatur, dum illud in quod conversa est substantia panis scilicet corpus Christi nullo modo transmutatur; similitudo vero magis attenditur ex parte illius quod convertitur, cum et vinum in naturali conversione et substantia panis in supernaturali ambo mutantur per conversionem circa ipsa peractam.

(1) CATECHISMUS TRIDENTINUS: P. II, « *De Euch. Sacram.* » n. 225, p. 168.

(2) S. THOMAS: in IV Sent., D. XI, Q. I, 3 q.1a 1a. et ad 3.um.

Ex dissimilitudine illa exsurgit in intellectu nostro difficultas quatenus conversio ista (supernaturalis) fit praeter modum aliarum conversionum quae naturaliter fiunt, ex quarum inspectione intellectus noster sibi suas conceptiones formavit, et ideo, ut ait S. Thomas: « haec conversio videtur esse contra conceptiones intellectus et propter hoc difficilius ei assentitur quam creationi quae est ex omnino non-existente cujusmodi mutationem non vidit » (1). Sed alia ex parte ratio naturalis, praesertim ut est lumine fidei corroborata, videt talem transmutationem in termino ad quem conversionis non necessario requiri a conversione in quantum hujusmodi. Sic v. gr. dum inquiritur ratio scientifica hujus quod communiter asseritur in conspectu alicujus conversionis, « facta est mutatio unius in alterum ». Ista propositio ex se certe nullam mutationem dicit in hoc altero, sed tantum in priore illo quod dicitur mutatum. Quaerenti enim quid sit mutatum ex ipsa propositione respondendum est: illud esse mutatum; utique in *hoc*. De *hoc* autem quid? Ex ipsa enuntiatione minime habetur *hoc* esse mutatum sed esse id in quod mutatum sit illud. Quod igitur terminus conversionis v. gr. acetum, in exemplo allato supra, inveniatur transmutatum per ipsam conversionem, hoc est *per accidens*, in conversione spectata in quantum hujusmodi: « cum aer in ignem convertitur, quod ignis mutatur mutatione generationis, ait S. Thomas, hoc accidit ei quia ignis in illa conversione non est terminus generationis sed compositum ex subjecto generationis scilicet materia et termino scilicet forma: unde forma ipsa quae est terminus, per se non generatur ut in VII Metaphys. probatur: generatur autem per accidens, quia non est per se subsistens sed in alio *quo mutato mutari* dicitur » (2). Provenit ergo talis transmutatio in quovis termino *ad quem* conversionis naturalis ex eo quod, termino converso (v. gr. aeri), contingit terminum conversionis (ignem) esse plus minus consubstantialem nimirum ratione *subjecti communis*, quod cum sit ipsius mutationis subjectum, necessario in termino conversionis invenitur *mutatum*. Uno verbo: actio conversiva de se non dicit actionem productivam,

(1) Cf. IV Sent., D. XI Q. I, 3, q. la 3a. ad Ium; et *Summa Theol.* P. III, Q. 75, 8 et ad 3um.

(2) In IV Sent. D. X. Q. I. ad 4um.

sed tantum infert transitum unius rei in aliam (1). Huc venit animadversio vel melius criterium quoddam contra fallaciam consequentis quae posset in mente alicujus oriri, et est quod ex hucusque dictis nullo modo sequitur transsubstantiationem nil efficere si corpus Christi non producat. Hanc fallaciam commisisse videtur Scotus cum scripserit: « licet non oporteat terminum istius transsubstantiationis esse novum propter rationem mutationis, sic ut bene deducitur, tamen videtur quod oportet ipsum esse novum quia est terminus novae actionis... et hoc saltem secundum quod est formalis terminus actionis illius... Quod pro tanto dico (prosequitur ipsemet Doctor Subtilis), ad excludendum operationes quae dicuntur aequivoce actiones » (2). Ad hanc difficultatem respondemus dicendo: libenter quidem concedimus aliquid de novo fieri debere per conversionem istam, sed negamus quod hoc novum producat in corpus Christi per transmutationem ipsius. Quemadmodum enim agens ut agens non patitur, ita *terminus conversionis ut talis non mutatur*, quod reperitur in transsubstantiatione quae inter omnes conversiones purissima est, hoc sensu nempe in quantum rationi conversionis nihil addat quasi forinsecus emendicatum ac deturpans sive conversionis terminum sive **conversionem**. Ita sentit S. Thomas: quid enim sibi vult Aquinas verbis illis quae steryota videntur cum semper eodem modo ab ipso referantur in hac quaestione LXXV, P. III. In articulo secundo habet « *et ideo relinquitur quod non possit aliter corpus Christi incipere esse de novo in hoc sacramento nisi per conversionem substantiae panis in ipsum* », in tertio vero sic legitur « *sed nec hoc potest esse (quod substantia panis annihilaretur) quia non est dare aliquem modum quo corpus Christi verum esse incipiat in hoc sacramento nisi per conversionem substantiae panis in ipsum* », in quarto vero: « *necesse est dicere quod incipiat (corpus Christi) ibi esse per conversionem substantiae panis in ipsum* », quid significant dico verba ista praesertim « per conver-

(1) Quod productio de ratione conversionis nobis appareat, debetur propensione naturali qua inelinamur ad iudicium ferendum de rebus etiam altissimis juxta notiones acquisitas a consideratione rerum, in quibus, licet productio de per accidens se habeat relate ad conversionem ut sic, per se tamen convenit conversioni qua naturali, nam ab agente creato quodcumque illud sit nulla potest fieri conversio quae non sit simul productio et vicissim. cf. P. III, Q. 75, 4, et ad 3um.

(2) SCOTUS: *Oxon.* IV., Sent., D. XI, Q. III, n. 22, pag. 388.

sionem substantiae panis in ipsum » nisi *novum illud* quod tribui debet conversioni ut est in genere actionis. Qua de causa si quaerat nescio quis quidnam revera fiat in hoc sacramento? Respondemus: fieri conversionem substantiae panis in substantiam corporis Christi; et si ulterius quaeras, quidnam peracta conversione de novo factum sit? Dicimus: panem conversum esse quoad substantiam in corpus Christi. Substantia corporis Christi non est novum aliquod, nec panis substantia, sed novum est *quod panis conversus est in corpus Christi*, nam actio conversiva versatur circa substantiam panis et sistit, ut ita dicam, simul ac ad substantiam corporis Christi pervenit. Unde ratio conversionis manet etiamsi desit ratio productionis, actioni enim conversivae respondet formaliter conversionis passio quae est in termino converso (in substantia scilicet panis). Spectata igitur ratione conversionis secundum se, quidquid obtinetur circa terminum conversionis (corpus Christi), id non per actionem in ipsum obtinetur sed per actionem in termino converso (in substantia panis). Tota haec doctrina sic modo conciso, *Cajetano* proprio, exprimitur: « hinc... non oportet propter novam hanc actionem, mutationem aliquam effici in substantia corporis Christi quia quod erat panis de novo est corpus Christi non per mutationem corporis Christi sed per mutationem panis in corpus Christi » (1).

Huic interpretationi denique consonant verba *ALBERTI MAGNI*, Aquinatis magistri: « mutatio enim supernaturalis quae vocatur transsubstantiatio, tota est in substantia panis et vini, et secundum nullum modum alterationis vel augmenti vel generationis attingit corpus Domini » (2), et magis adhuc *ALGERI* verba « In sacramento autem mutata substantia, non forma, panis et vinum non fit nova caro aut novus sanguis sed existens substantia panis et vini mutatur in coexistentem substantiam corporis Christi: ita ut novitate sua nihil in ipso innovet, mutatione sua nihil immutet » (3).

Per transaennam sit dictum. Doctrina exposita, juxta quam tota

(1) CAJETANUS, in P. III, Q. 75, 4; n. V « Ubi videre... ».

(2) B. ALB. MAGNUS: « *Liber de sacram. Euch.* » dist. 6, tr. 3, cap. 1, n. 5.

(3) ALGERUS: « *De sacram. corp. et sang. Dom.* » l. 1, c. 9, P. L. 180, 766. — *Coexistens* in lingua Algeri nihil aliud sonat quam apud nos *praeexistens*. Coexistentia enim corporis Christi et panis quam late impugnavit in op. cit. cap. 6, col. 755.

actio conversiva recipitur et exercetur in substantia panis et nullo modo in substantia corporis Christi multum confert, ne dicam sola est quae plene explicet causalitatem physicam instrumentalem verbis consecratoriis a Deo insitam. Etsi enim haec actio transsubstantiativa, *quoad modum operandi* propria Deo sit et Illi soli competat — nam ut diximus supra, nullum agens creatum potest conversionem ita peragere ut transeat non solum forma sed et materia, primum subjectum omnium mutationum naturalium — tamen *quoad rem operatam* scilicet quoad conversionem passive sumptam seu quoad actionem exercitam in substantia panis, locus datur pro actione instrumentali verborum. Scilicet in transsubstantiatione adest aliquod ens nempe substantia panis, quae ut terminus a quo conversionis consideratur, ideo ex hac parte non est actio quae operatur totum ens, ut est creatio. Eadem haec doctrina habetur apud S. Thomam in Sententias: « ... virtus causae instrumentalis non attingit ad terminum ad quem sed habet operationem suam in his quae sunt circa terminum: sicut qualitates activae elementares non attingunt ad animae rationalis introductionem. Et similiter hoc contingit, quia virtus illa instrumentalis, quae inest verbis, habet *operationem* supra substantiam panis, quia verbum ad elementum accedit, secundum Augustinum: non est autem aliquo modo causa eorum quae in termino ad quem sunt, sicut quod sint accidentia sine subjecto vel alicujus hujusmodi ». (1)

Bene animadvertendum est quod si vel minimam mutationem negamus in Corpore Christi effectam ex transsubstantiatione, hoc non eo repetendum est ac si mutatio in corpore Christi repugnaret (2) sed

(1) Cf. S. THOM. in IV Sent., D. VIII, Q. 2, 3 ad 5um.

(2) Mutationem localem admittimus iocum habuisse cum Christus apparuerit persecutori infensissimo Christianorum eo fine ut ipse Paulus testis resurrectionis atque apostolus gratia Dei evaderet. Factum certe singulare at non propterea minus reale. Tunc enim Christus, juxta communem sententiam theologorum et exegetarum, de coelo cum descenderit, coelum reliquit et in corpore suo glorioso Paulo apparuit. Quod Christus in coelo sit tamquam in loco sibi debito ad gloriam et honorem, et quod ibi sedeat usque ad diem iudicii « hoc, ita Scotus post D. Thomam, intelligendum est regulariter, nisi scilicet placeret sibi ex aliqua gratia speciali localiter descendere, quod non ponitur fieri propter veritatem Euchoristiae ». Sed quod mirum sane est quod etsi Doctor Subtilis admittat Christum ex speciali gratia localiter descendere posse, tale quid non admisit pro apparitione illa Christi in corpore suo glorioso S. Paulo facta in via Damasci; imo e contrario ex ipsa apparitione argumentum format ad possibilita-

quia juxta S. Thomam et juxta rei veritatem, *nulla mutatio in eo* (scilicet *in corpore Christi*) *inducta potest esse via ad praesentiam sacramentalem*. Ad quaestionem utrum in hoc sacramento remaneat substantia panis et vini post consecrationem S. Thomas in Summa Theologica, praesupponens corpus Christi in hoc sacramento exsistere post consecrationem, sic respondet: « Non autem aliquid potest esse alibi, ubi prius non erat, nisi vel per loci mutationem, vel per alterius conversionem in ipsum. Manifestum est autem quod corpus Christi non incipit esse in hoc sacramento per *motum localem*; primo quidem quia sequeretur quod desineret esse in coelo: non enim quod localiter movetur, pervenit de novo ad aliquem locum, nisi deserat priorem » (quod, et Scoto consentiente, non ponitur fieri propter veritatem Eucharistiae); « secundo quia omne corpus localiter motum pertransit omnia media, quod hic dici non potest; tertio quia impossibile est quod unus motus ejusdem corporis localiter moti terminetur simul ad diversa loca, cum tamen in pluribus locis corpus Christi sub hoc sacramento simul esse incipiat. Et ideo relinquitur quod non possit aliter corpus Christi incipere esse de novo in hoc sacramento nisi per conversionem substantiae panis in ipsum; quod autem convertitur in aliquid, facta conversione, non manet ». (1) In Commentario in Sententias eidem quaestioni paulo aliter formulat responsionem Angelicus. Quaestionem sic resolvit quoad contentum. Impossibile est aliquid esse ubi prius non fuerit, nihil ipso mutato vel aliquo in ipsum, nec posset per miraculum fieri sicut quod esset animal rationale mortale et non esset homo. Sed nulla mutatio potest poni in corpore Christi, et rationem tertiam in Summa Theologica datam affert; ergo relinquitur quod substantia panis mutetur sicque non remanet, quod erat probandum (2). Differentia, si qua daretur, haec esset: Responsio prout jacet in Sententiis, ut ita dicam, *generalis* adhuc est, saltem *generalior* altera quae in Summa ponitur, quatenus dicit necessario ponendam esse mutationem panis cum nulla haberi possit in corpore Christi. At quam mutatione substantia panis mutatur explicite ibi non dicitur etsi facilima sit deductio, in Summa vero S. Doctor plus dicit, respondet ut

tem multilocationis ostendendam, cf. *Sum Theol.* P. III, Q. 57, 6 ad 3um. et SCOTUS *Oxon.* IV. Sent., D. X, Q. I, n. 10 pag. 178. Jo A S. TH. *Phil. Nat* I. P. Q. XVI, art V. p. 311.

(1) P. III, Q. 75, 2 corp.

(2) In IV Sent. D. XI. Q. I, 1.

ita dicam in specie atoma quatenus vult talem mutationem necessariam esse circa panem quae valeat constituere corpus Christi, alias praeexistens, esse loco substantiae panis totaliter desinentis esse consecratione peracta.

Uno verbo : a) In Sententiis substantia panis non remanet quia *mutatur*.

b) In Summa vero substantia panis non remanet quia *convertitur*. Jamvero neminem latet conceptum conversionis esse extensive arctiorem et intensive ditiozem conceptu mutationis, quapropter haec duo non convertuntur simpliciter. Ex processu sic instituto apparet verba « non autem aliquid potest esse alicubi, ubi prius non erat... et... relinquitur quod non possit aliter corpus Christi incipere esse de novo in hoc sacramento » in Summa, et verba « impossibile est aliquid esse nunc ubi prius non fuerit » in Sententiis, intelligi debent utroque in loco de *impossibilitate absoluta*. Sed dum in Sententiis impossibilitas de eo est quod aliquid non est ubi prius non fuerit, nihil ipso mutato vel aliquo in ipsum, in Summa vero impossibilitas de eo est quod corpus Christi mutationi substantiae panis praeexistens non potest incipere esse loco substantiae panis nisi per mutationem localem sui vel per alterius conversionem in ipsum.

Unde : Mutatio ex una vel altera parte requiritur ut aliquid sit ubi prius non fuerit : *Mutatio localis unius* vel *conversio substantiae alterius* requiritur ut aliquid praeexistens sit loco substantiae alterius. Ad complementum hujus doctrinae dicimus quod *nulla mutatio rei in rem immutatam dari potest nisi per transsubstantiationem* : (1).

Arg. Etenim rem in aliquid immutatum mutari dicit in termino conversionis nihil novi haberi. *Atqui* hoc importat, nullum commune elementum (physicum scilicet) assignari posse panis transmutati et corporis Christi Eucharistici. *Ergo* si nihil in termino conversionis superest termini conversi, oportet ut huius mutatio facta sit non secundum partem tantum, puta formam, remanente materia, sed secundum totam substantiam, nulla ejus parte remanente.

Min. : Nam si quod elementum conversi panis in corpore Christi eucharistico remaneret, certissime inesset huic corpori aliquid novi, minime in ipso praeexistente, foretque corpus Christi, secundum novitatem illius elementi mutatum.

(1) TAILLE MAURITIUS de la « *Mysterium fidei* » Elucid. L, Sect. II, art. 1, pag. 635.

Veritas semel exposita atque argumentis solidis firmata non propterea debet sibi ipsi relinqui, sed oportet illam defendamus si qui contra ipsam insurgere audeant. Quare vindicata doctrina secundum quod nulla additio vel mutatio intrinseca ponitur in Christo ex conversione inducta, necesse est ut difficultates quibus negari videtur veritas a nobis asserta non praetermittamus. Ad quaestionem quid de novo fiat per istam actionem, jam responsum dedimus supra dicendo novum illud esse quod substantia panis conversa sit in corpus Christi. Veniamus nunc ad difficultatem illam qua dicitur idem numero effectus non posse procedere a duplici causa totali et adaequata. Observamus primo quod, si exactius velimus loqui, difficultas prout jacet negari debet, eo quod corpus Christi nullo modo efficitur per transsubstantiationem etsi efficiatur per actionem generativam B. M. V. Transsubstantiatio enim de se tendit in praeeexistens et, cum quod est non fit, corpus Christi transsubstantiationis effectus nullatenus esse potest. Quod in transsubstantiatione efficitur prout toties diximus est hoc: substantiam panis converti in corpus Christi, hicque et non alibi quaerendum est novum illud quod transsubstantiatio efficit. Objectio ergo male formulata est, nisi nomine effectus intelligatur terminus actionis, nam differentia nequaquam parvi habenda datur inter effectum et terminum ut patet ex eo quod Deus terminus alicujus actionis esse potest non vero effectus. Hoc sensu igitur difficultas urgeri potest.

Concedimus quidem difficultatem illam insolubilem esse si sermo fiat de duabus causis creatis ejusdem generis et inter se non subordinatis, sed solubilis est si de duplici causa quarum una increata altera vero creata quaestio ponatur. *Ratio primi* habetur ex *limitatione causae creatae* quatenus actio creata limitatur ad suum principium et ad suum terminum et quatenus limitata est non tantum specificè sed etiam individualiter. Hac ratione enim idem numero effectus non potest contineri in duplici causa creata totali et adaequata. Plura de hac re habentur in philosophia (1). *Ratio secundi* vero desumitur ex eo quod causa increata *illimitata est et continens in se omnem rationem entis*.

(1) JOANNES A S. THOMA: *Phil. Naturalis* P. I., Q. X « *De causa in communi* », art. V., pp. 188-197; — et P. GRETT: *Elem. Phil.*, V. II, pp. 175-179.

Nam divina virtus sicut et divina actio sunt infinitae in Deo et possunt eandem rem diversis viis attingere, sicut potest hominem producere creatione, transsubstantiatione, formatione sicut formavit Adam; et hoc totum non diversa actione limitata ad diversum terminum sed unica. Actio enim illimitata et infinita una numero est ex parte ipsius agentis ad omnes effectus. Sua virtute infinita haec unica actio continet omnem effectum causae creatae tum quoad speciem tum quoad individuationem, quia etiam secundum individuationem dependet a Deo. Hac ratione igitur idem numero terminus contineri dicitur in duplici causa:

a) *divisive*, in quantum ille idem numero effectus, qui potest produci a causa creata (concurrente causa increata), etiam a sola causa increata produci potest,

b) *simul*, in quantum idem numero effectus, qui revera producit et pendet a causa creata (et a causa increata concurrente), potest simul dependere a causa increata sub alio respectu et alia causalitate, quam est causalitas concursus (1). In quaestione nostra exemplum habemus in quo idem numero terminus simul terminat duplicem causam totalem et adaequatam pro quanto idem homo Christus qui revera producit et pendet a causa creata et a causa increata concurrente (scilicet ab actione generativa B. Virginis et a Deo), potest simul terminare actionem causae increatae (scilicet Dei) sub alio respectu (ut ex pane) et alia causalitate (et ut ex conversione sacramentali). Hinc dicimus totam differentiam inter Christum ut generatum a B. M. V. et inter Ipsum ut terminus est substantiae panis conversae in ipsum, sitam esse in eo quod idem numero terminus *diversis viis* attingitur, mediante nempe *generatione Virginis* et mediante *conversione substantiae panis*. Et dum in generatione Virginis *ratio quae* seu id quod primo et immediate attingitur mediante *generatione* (ratione *sub qua*) est *ipsum corpus Christi quod generatum dicitur ut sit simpliciter*, in *conversione substantiae panis ratio quae* seu id quod primo et immediate attingitur mediante *transsubstantiatione* (ratione *sub qua*) est ipsa *substantia panis* quae conversa dicitur in ipsum corpus Christi ut sit *in sacramento*. Unde etsi generatione habetur aliquid effectum in corpore Christi non sequitur etiam in conversione sacramentali ita debere esse, nam generatio est productio rei in tale esse, conversio sacramentalis

(1) GREDT: *Elem. Phil.*, V. II, p. 176; et JO. A S. TH., 1. pr. cit.

e contrario est transitus unius rei in aliam praeexistentem. Sic idem terminus, Christus, qui efficitur ab actione generativa B. M. Virginis, sub alio respectu terminare potest actionem transsubstantiativam Dei.

Ad difficultatem igitur superius expositam, qua obiicitur quod actio totalis amplectitur totum quod in re est factibile :

Respondemus : Verum quidem est actionem totalem attingere totum *uno vel alio modo*, sed negamus quod attingat *sub omni modo* quo attingibile est, id est oboedientialiter et in ordine ad potentiam divinam. Deus enim potest eandem rem diversis viis attingere. Applicatio facilis est post dicta. Totalis actio dicitur et est actio generativa B. Virginis, non quasi *totalitate modi attingendi* ipsum Christum operata sit, sed quia totum generat quod factibile est in re, scilicet *totum Christum*. Insuper animadvertendum est quod transsubstantiatio, ut sexcenties diximus, nihil efficiat in corpore Christi sed tota se tenet ex parte modi reddendi illum praesentem in sacramento. Unde terminus conversionis est substantia corporis Christi quidem, sed ut *id quod erat panis* seu substantia corporis Christi *sub hoc respectu*. Ad urgentiam vero qua obiicitur « novam actionem non posse terminari ad rem praeexistentem », respondemus dicendo quod nova actio non potest terminari ad praeexistens, si huiusmodi nova actio se habeat per *modum productionis* concedimus, tunc enim pro quanto terminus producit pro tanto non praeexistebat, negamus vero quod actio nova non possit terminari ad praeexistens, si huiusmodi actio se habeat per *modum conversionis alterius* in ipsum praeexistens, et *tantum* per modum conversionis absque ulla productione in termino conversionis; confer ea quae supra de hac re disseruimus.

Unde expositio thomistica salvat conversionem substantialem non solum qua substantialem sed etiam qua actionem, immo formalissime qua actionem conversivam, quatenus conversio alterius in corpus Christi productionem ullam de se in corpore Christi dicit.

ARTICULUS SECUNDUS

RATIO HUIUS FACTI OSTENDITUR

Videamus nunc an exigentiis criticis intellectus nostri utcumque satisfacere possimus coram tanto mysterio. Captivato enim intellectu

in obsequium fidei, ex ipsa natura fidei habet mens nostra ut cogitet, cum assensione firma tamen, de hoc mysterio. Sicque quaerit an hoc factum possibile sit, et ad talem inquisitionem inducitur quam maxime ex eo quod conversio sacramentalis videatur esse contra conceptiones quas sibi formavit intellectus ex inspectione conversionum naturalium. Agitur de possibilitate illa qua, *supposita revelatione*, intellectus noster rationes invenit ad ejus (transsubstantiationis) non repugnantiam ostendendam.

POSSIBILITAS TRANSSUBSTANTIATIONIS SUADETUR:

a) *Ex parte Dei.* — Qui habet absolutam potestatem in totam naturam entis, potest perficere conversionem totius substantiae in totam substantiam.

Atqui: Solus Deus habet talem potestatem absolutam in totam naturam entis.

Ergo: Solus Deus potest, sua divina virtute, perficere conversionem totius substantiae in totam substantiam.

Maj. Eadem enim universalitas in causa requiritur ad aliquid immediate immutandum sicut ad illud producendum, nam sicut proprietates entis ut sic, unum, verum, bonum, per ordinem ad causam propriam entis dicuntur, ita actiones quae in ens ut ens est exercentur sicut creatio, conservatio et conversio totius entis, primae causae, cujus ens est effectus proprius, tribuuntur.

Min. Ex eo probatur quod Deus auctor est totius entis ideoque qua talis gaudet potestate absoluta in totum ens secundum rationem ejus universalissimam, profundit enim totum ens et omnes ejus differentias.

b) *Ex parte convertibilium,* quatenus his convertibilibus communis est natura entis creati: Transsubstantiatio possibilis est ex parte convertibilium, si utrique communis est natura entis.

Atqui: substantiae panis et substantiae corporis Christi communis est natura entis.

Ergo ex hoc capite non repugnat transsubstantiatio.

Maj. Ad rationem conversionis enim requiritur ut terminus *a quo* et terminus *ad quem* aliquo modo conjungantur actione conversiva et tertio communi saltem metaphysico, secus annihilatio intercederet. Cavendum tamen ne nomine tertii communis aliquid aliud intelligatur

quam natura communis entis *creati*, confer quae supra diximus. Ex hoc capite ergo, sicut propugnatur quodlibet ens creatum posse virtute agentis supernaturalis converti in quodlibet aliud ens creatum, ita in simul impugnatur aliquod ens creatum converti posse in ipsum Deum, ens increatum, prout tunc non adesset communis natura entis inter extrema.

Animadversio CAJETANI circa hoc argumentum Aquinatis: « Per hanc autem viam qua Divus Thomas laborat ad distinguendum in rebus convertibilibus *naturam entis* in qua conveniunt, a *propriis distinctivis* rerum in quibus differunt, utiliter, ait alter Thomas, Auctorem laborasse ad reddendam rationem convertibilitatis totalis supernaturalis proportionaliter ad rationem conversionis substantialis naturalis... Ut intellectus noster ex naturalibus conversionibus, quas novit, manuducatur ad supernaturalia, *etsi non penetranda, saltem cogitanda*, ut non impossibilia existimentur » (1).

Hinc jam videtur in quo differt haec argumentatio ab illa qua Scotus possibilitatem transsubstantiationis vindicat, cf. supra cap. II, art. I, § 2^a. Et dum Scotus totus est in *successione* corporis Christi ad substantiam panis efferenda, S. Thomas totus est in ipsa *conversione* efferenda. Pro Angelico Doctore conversio plus dicit quam successionem unius ad alterum totaliter desinens, non ita vero pro Doctore Subtili. Et Scotus cum nihil commune exigat in convertibilibus ne quidem rationem entis creati, et cum alia ex parte logicus sit atque sibi consequens, non timet ipsemet asserere talem destructionem panis habere per se terminos alios a per se terminis adductionis, ita ut annihilationem panis admittat. Quam positionem supra sufficienter refutasse credimus.

CAPUT II

TRANSSUBSTANTIATIO FINALITER CONSIDERATA

seu

AD QUID ORDINATUR

Quod corpus Christi sit vere realiter atque substantialiter in Sanctissimo Eucharistiae sacramento veritas est quam ratio nullo modo

(1) CAJETANUS: in P. III, Q. 75, 4, n. IX « Et si instetur... ».

valet demonstrare. Praesentia enim Corporis Christi in sacramento aequae ac transsubstantiatio, ipsam rationem omnino transcendit et, quatenus res est liberrimo Dei consilio ordinata, nobis innotescere non potest nisi divinitus reveletur. Theologo restat quamdam intelligentiam hujusce mysterii quaerere quod fit cum ratio amico foedere consocietur fidei, hisce enim in mysteriis fides intellectum dat. Hac de causa, antequam omnis ratiocinatio instituat, oportet veritatem hanc supernaturalem accipiamus taliter qualiter revelatio illam nobis proponit. Quod attinet corporis Christi in sacramento praesentiam duo consideranda veniunt, *factum* scilicet praesentiae necnon *ratio facti*, quae (ratio) dupliciter considerari potest, *primo* in suo fundamento, *secundo* in sua ratione formali et immediata. Unde sit :

ARTICULUS PRIMUS

FACTUM PRAESENTIAE REALIS

De facto praesentiae Christi in sacramento aliquid non praetereundum nobis proponit magisterium sollemne Ecclesiae, ubi dicit : « si quis negaverit in venerabili sacramento Eucharistiae sub unaquaque specie et sub singulis cujusque speciei partibus separatione facta totum Christum contineri A. S. » (1). Quo canone edocemur quod corpus Christi non sit praesens in hoc sacramento nec *circumscriptive* nec *definitive* ; Alius canon nobis praesto est quo dicitur « corpus et sanguinem Christi vere, realiter et substantialiter contineri in sanctissimae Eucharistiae sacramento » (2). Juxta hos duos canones articulum istum primum dividamus in paragraphos duas, quarum prima asserit *modo negativo* Christum praesentem non esse circumscriptive vel definitive, secunda vero *modo positivo* affirmat Christum in sacramento esse sacramentaliter. Hinc sit :

(1) DENZ. n. 885.

(2) DENZ. n. 883.

§ 1. Corpus Christi in Sacramento non est circumscriptive nec definitive. — a) *Non circumscriptive* : Esse in loco circumscriptive seu localiter, quid est nisi in loco esse secundum commensurationem propriae quantitatis, qua circumscriptione seu commensuratione totum ita est in toto ambiente ipsum ut pars in parte sit. Hoc modo loco constituuntur *naturaliter* omnia quae quantitate intrinsecus afficiuntur seu extenduntur, id est, res corporeae, non excluso ipso corpore Christi *ut est in coelo* — ibi enim est secundum commensurationem propriae quantitatis, — at canon citatus definiens « totum Christum contineri sub singulis cujusque speciei partibus », evidenter excludit talem modum locationis pro corpore Christi in sacramento contento. Quandocumque enim aliquod corpus ita est in toto ipsum continente ut totum simul sit in singulis ejus partibus ibi esse dicitur illocaliter seu non circumscriptive seu ad modum rei spiritualis, non quia ipsum corpus ita praesens spirituale evadat sed quia modum rei spiritualis suscipit seu indivisibiliter.

b) *Non definitive* : Esse in loco definitive nil aliud est quam ita coarctari et definiri ad certum locum ut non possit simul esse in alio loco. Exemplum habemus in angelo, qui definitive in illo loco esse dicitur qui adaequat suam operandi vim, ita ut operationem suam ulterius extendere nequeat; talis praesentia excluditur in sacramento prout in canone citato « totus Christus dicitur contineri in venerabili sacramento sub unaquaque specie », sicque corpus Christi non modo est in hoc altari ubi conficitur hoc sacramentum verum etiam in multis aliis altaribus sub specie sacramenti.

Quo vocabulo igitur designatur praesentia haec? Sit igitur :

§ 2. Corpus Christi in Sacramento est Sacramentaliter. — Penuriam vocabulorum quae significarent praesentiam Christi in sacramento ipse S. Thomas expertus est, quare de hac praesentia verba instituens dixit : « Corpus Christi in hoc sacramento esse quodam speciali modo qui proprius est huic sacramento » (1), hancque singularem mirabilemque praesentiam pulcherrime descripsit JOANNES A

(1) P. III, Q. 75, 1 ad 3. um.

S. THOMA dicens « eam esse non solum participationem praesentiae spiritualis creatae sed et ipsius immensitatis Dei » (2). Participatione praesentiae spiritualis creatae corpus Christi modo indivisibili est in sacramento, participatione vero immensitatis Dei corpus Christi est ubique ubi sunt dimensiones panis cujus substantia in ipsum corpus Christi conversa est. Haec sufficiant de facto praesentiae realis Christi.

ARTICULUS SECUNDUS

RATIO HUIUS FACTI OSTENDITUR

Huc tractandum venit punctum illud quod ut maximum fundamentum thesisi Scoti habendum est, juxta superius dicta. Ut ordinate procedamus, hunc articulum in duas paragraphos dividamus secundum quod ratio hujusmodi duplex est: altera *formalis mediata*, et est ipsa conversio se junctim a relatione in dimensionibus panis consequente considerata, altera vero *formalis immediata*, et est illud consequens conversionem, nempe relatio realis in dimensionibus panis ad corpus Christi in quod conversa est substantia panis. En divisionis ratio in schemate propositae. Primo modo attenditur praesentia in suo fundamento, secundo vero modo in sua ratione formali et immediata consideratur. Sit proinde,

§ 1. Conversio Sacramentalis est fundamentum praesentiae Christi. — Prae oculis tenendum est quod quodcumque et ubicumque Ec-

Prae oculis tenendum est quod quodcumque et ubicumque Ecclesia mentem suam circa hoc punctum aperuit atque patefecit, semper praesentiam realem Christi in sacramento adnectit conversioni, quam conversionem ut rationem praesentiae habet. In primis quid significant illa verba Sacrae Scripturae — Hoc est Corpus Meum, — maxime si talem formulam efficientia gaudere oblivioni non tradatur, deinde ver-

(2) JOANNES A S. THOMA: « *De Sacram. Euch.* », Q. LXXVII, disp. XXVIII, a. 4, p. 254.

ba illa Conciliorum Lateranensis et Tridentini praesertim « cujus (Jesu Christi) corpus et sanguis in sacramento Altaris sub speciebus panis et vini *veraciter continentur, transsubstantiatis* pane in corpus et vino in sanguinem potestate divina » (1); « Si quis dixerit in sacrosancto Eucharistiae sacramento remanere substantiam panis et vini una cum corpore et sanguine D. N. J. C. negaveritque mirabilem illam et singularem conversionem totius substantiae panis in Corpus et totius substantiae vini in sanguinem, manentibus dumtaxat speciebus panis et vini... A. S. » (2) et « Si quis dixerit, peracta consecratione, in admirabili Eucharistiae sacramento non esse Corpus et Sanguinem D. N. J. C... A. S. » (3), et id genus plura quid sibi volunt, dicimus, haec verba nisi conversionem afferre tamquam rationem *ly fieri* praesentiae realis Christi in sacramento. Novitas conversionis igitur factiva est veritatis praesentiae et prior illa, ita quod prius natura est novitas conversionis panis in corpus Christi, et deinde secundum naturae ordinem est corpus Christi sub hostia: utrumque tamen est in uno et eodem instanti temporis. Pluries hanc veritatem audivimus a S. Thoma, v. gr. « et propter hoc (eo quod scilicet mutatio localis in corpore Christi non potest esse ratio praesentiae Christi in sacramento), relinquitur quod non possit aliter corpus Christi incipere esse de novo in hoc sacramento nisi per conversionem substantiae panis in ipsum » (4). « Nec est, ait Cajetanus in Commentario suo in primum articulum hujus quaestionis, inter has duas novitates ordo prioris et posterioris sed *ordo causalitatis* ita quod haec conversio panis in corpus Christi est *causa sufficiens in suo ordine* existentiae corporis Christi sub hostia » (5). Unde necessario ultimum (praesentia) consequitur primum (conversionem sacramentalem) (6).

(1) DENZ. n. 430.

(2) DENZ. n. 884.

(3) DENZ. n. 886.

(4) P. III, Q. 75, 2 corp.

(5) CAJETANUS, in P. III, Q. 75, 1, n. VI « Addit autem etc... ».

(6) Etsi veritas haec clare enuntietur a Doctore Angelico, tamen ipse Aquinas non immoratus est in tali nexu necessario positive ostendendo, cum nulla quaestio circa hoc punctum tunc temporis movebatur. Hoc punctum ergo propter dubium motum postea a Scoto quocum dicebatur « conversionem substantialem reddere quidem rationem substantiae Corporis Christi minime vero rationem praesentiae, substantia enim corporis Christi non est

CONCLUSIO EST: *Conversio sacramentalis factiva est praesentiae realis Christi in sacramento:*

Probatur: a) *Nulla alia ratione ecclesiastici doctores laboraverunt conversionem in hoc sacramento declarare, nisi ad verificandum « Hoc est Corpus meum ».* Secundum SS. PP. non verificatur forma, seu identitas inter praedicatum et subjectum, quam copula *est* vult, non habetur nisi substantia panis conversa fuerit cf. supra p. III, Sect. I. Sicque bene apparet ubi fundant conversionem credendam ab omnibus fore. Nec dicas fidem divinam de conversione fundari posse in ipsa traditione utpote alium fontem revelationis distinctum a Sacra Scriptura constituyente, nam licet traditio constitutiva fundare posset fidem in aliquod dogma, quod factum quidem libenter admittimus relate ad quaedam dogmata, idem tamen asserere non audemus *relate ad conversionem totius substantiae panis in corpus Christi*, « Quia Christus *vere* dixit... ideo persuasum semper in Ecclesia Dei fuit etc... » cf. supra initio (1), insuper Patres tanto labore insudantes ad verificandum « hoc est Corpus meum » nihil aliud faciunt quam conentur demonstrare hoc quod erat panis modo esse corpus Christi. Ergo conversio secundum SS. PP. factiva est praesentiae realis Christi quae praesentia tollitur conversione ablata. Quare conversionem dicimus fundamentum constituere praesentiae Christi in sacramento.

b) Ex CONCILIO LATERANENSI ubi sic legitur « *cujus (J. C.) corpus et sanguis in sacramento altaris sub speciebus panis et vini veraciter continentur, transsubstantiatis pane in corpus et vino in sanguinem potestate divina* » (2); ubi ex ipso modo loquendi apparet *prioritas* et *causalitas* transsubstantiationis respectu continentiae.

c) Tertium argumentum denique in forma syllogistica proponamus ut melius appareat vis ejus (3).

sua praesentia — cf. pag. 24 — evolvitur a thomistis, *Capreolo* praesertim et *Cajetano*, qui vindicantes magistrum atque ducem Angelicum contra Doctoris Subtilis subtilitates. subtiliores ipso Doctore Subtili facti sunt, subtilitates ejus subtilius adhuc solvendo.

(1) DENZ. n. 877.

(2) DENZ. n. 430.

(3) CAJETANUS in P. III, Q. 75, 1, n. VIII « Sed et clarius etc... ».

Conficere hoc sacramentum est facere novitatem continentiae.

Atqui conversio sacramentalis est ratio confectionis sacramenti.

Ergo conversio sacramentalis est ratio novitatis continentiae.

Maj. Est propositio per se nota, ait *Cajetanus*, quasi a definito ad definitionem, nam quid est conficere hoc sacramentum quam unum facere ex corpore Christi et specie panis; ex his enim duobus cuilibet fidei certum est constare hoc sacramentum.

Min. eruitur ex CONC. FLORENTINO; In Decreto pro Armenis sic legimus « sacerdos enim in persona Christi loquens hoc conficit sacramentum. *Nam* ipsorum verborum virtute substantia panis in corpus Christi, et substantia vini in sanguinem convertuntur » (1). Ubi manifeste videmus quod ratio et causa quare hoc conficitur sacramentum, est conversio: hoc enim significat illa causalis coniunctio *nam*.

Nobis restat igitur aliquantulum longius explicare et ostendere quomodo praesentia Christi terminare possit, et per se quidem, ipsam conversionem, quod nequit plene fieri nisi sensus formae bene perpendatur, — tota enim hujus mysterii altitudo in mira simplicitate quatuor illorum verborum continetur. — « Necesse est tamen aliquid remanere, ita S. Thomas, ut *verum* sit quod dicitur: *Hoc est corpus meum*; quae quidem verba sunt hujus conversionis significativa et factiva. Et quia substantia panis non manet... necesse est dicere quod maneat id quod est praeter substantiam panis. Hujusmodi autem est accidens panis. Remanent igitur accidentia panis etiam post conversionem praedictam » (2). Insuper, et quod magis attentionem meretur, non conciperetur Christi praesentia sub hostia quam Christus ipsemet intendit in institutione hujus sacramenti nisi accidentia panis remanerent. Convenientiae huius praesentiae habentur in articulo primo quaestionis LXXV tertiae partis, quaeque ex triplici capite desumuntur, a) *ex perfectione novae legis* b) *ex caritate Christi* quatenus hoc sacramentum signum est maximae caritatis et c) *ex perfectione fidei*, quae, sicut est de divinitate Christi, ita est de ejus humanitate. Sufficiat hic in mentem vocare, ideo Deum transsubstantiare panem in substantiam corporis sui ut praesens hominibus fiat in sacramento et veniat in usum hominum, « Si enim substantia panis, ait Aquinas, in corpus Christi

(3) DENZ. II, 698.

(4) C. G., I. IV, 63

converteretur et panis accidentia transirent, ex tali conversione non sequeretur quod corpus Christi, secundum suam substantiam, esset ubi prius fuit panis » et quare? « nulla enim relinqueretur habitudo corporis Christi ad locum praedictum » (1), nam etsi corpus Christi non sit in sacramento *sicut* in loco (2), tamen praesentia sacramentalis est praesentia quaedam localis, hoc sensu nempe, quod Christus, consecratione facta, dicitur esse et est sub sacramento, sub dimensionibus panis et non in alia parte altaris. Jamvero praesentia haec realis *per se* terminat conversionem sacramentalem, dummodo terminus conversionis *formalissime* sumatur scilicet *corpus Christi ut verificans Christi verbum — hoc est corpus meum*: — sic enim, ut optime CAJETANUS, ab Ecclesia et priscis doctoribus docti sumus (3). Hinc ad objectionem Scoti, dicitur quod « conversio sacramentalis *per se primo* terminatur ad corpus Christi inferendo *per se secundo* continentiam corporis Christi sub accidentibus panis, quae continentia, licet sit aliud quid et posterius Christi corpore, est tamen necessario necessitate sacramenti consequens corpus Christi ut terminus conversionis sacramentalis » (4). Hinc ad majorem Scoti, cf. supra, p. I, cap. II, art. II., scilicet « quod per nullam mutationem habetur per se illud, quod est posterius suo per se termino » dicimus talem majorem falsam esse in absolutis et relativis, nam sicut generatio est illativa et per se illativa substantiae geniti cum ejus praesentia et filiatione consequentibus, ita conversio sacramentalis habet vim illativam corporis Christi ex pane cum relatione contenti sub accidentibus panis. « Etsi enim unius mutationis per se, est unicus per se terminus primus; nihilominus optime dari possunt duo per se termini quorum unus ad alium ordinatur » (5). Advertendum est insuper, quod tales respectus, sicut praesentia Christi in sacramento, regulariter aliorum factionem consequuntur, nam hae formae ad illud genus rerum pertinent quae secundum Philosophum sunt et non sunt absque hoc quod generentur vel corrumpantur (6), qua de causa generatio, idemque dic

(1) C. G. 1. IV, 63, fere in fine capitis.

(2) P. III, Q. 76, 5.

(3) CAJETANUS in P. III, Q. 75, 2, n. IX « Minor autem etc... ».

(4) CAJETANUS, in P. III, Q. 75, 2 n. X « Et sequendo haec... ».

(5) CAPREOLUS: « *Defensiones theologiae D. Thom.* » in IV Sent., D. XI, Q. I, 3. II Ad. argum. Scoti ad 2. um, p. 238.

(6) ARISTOTELES: *Metaphys.*, lib. VIII, c. V; et S. THOM., lect. IV (Ed. Cathala, n. 1746).

de conversione proportionaliter, est acquisitiva sui termini formaliter cum sit acquisitio ejus; est autem acquisitiva ejus quod consequitur per se terminum *effective*.

Difficultas tamen potest esse in hoc quod dum substantia generatur, secundario generatur et substantiae praesentia in loco, eo quod substantia *quanta* generatur, non ita vero cum substantia panis convertatur in substantiam corporis Christi; in confectione enim sacramenti Altaris conversio directe terminatur, vi sacramenti nempe, ad substantiam corporis Christi non autem ad dimensiones ejus. Ex tali difficultate clare resultat quod comparatio non est nimis urgenda et praesertim non quantum ad omnia, — *comparatio enim nunquam ratio est*, ut fert axioma — immo ex difficultate mota optime ostenditur necessitatem permanentiae accidentium panis quibus corpus Christi ad hunc locum determinatur. Christus in sacramento *dimensionibus alienis*, non propriis, locatur. Unio tamen Christi ad species et relatio realis in dimensionibus panis ad corpus Christi misteriosa quoque remanent, talibus enim mysterium Christi praesentiae proprie constituitur.

Parte positiva et doctrinali, prout Deus dedit, vindicata affirmare non dubitamus adductionem fundamentum praesentiae realis Christi constituere nullatenus posse. Quaecumque adductio quae non sit mutatio localis a nobis rejicitur. Et sicut in mentem S. Thomae non venit alius modus adductionis possibilis praeter adductionem per motum localem, ita nec nos concipere tale quid valemus. Cognoscimus quidem quod Scotus expressis terminis negat adductionem esse mutationem localem, sed rem assertam verbis exornare nequaquam sufficit, oportet solidis argumentis fulciatur. Si rationes quas Scotus praebet aliquid dicunt, ad nihil inserviunt praeterquam ad factum statuendum quod jam habemus ex revelatione divina. Rationes fuerunt, ut supra vidimus in p. I, cap. II, § 2^a, quod Christus non deserit ubi coeleste et quod non acquirit hic ubi proprie dictum. At quod a nobis quaeritur est, *rationem hujus facti* reddere in quantum possibile erit. Demum, quomodocumque explicetur adductio, semper verum remanet quod actio adductiva est reductio potentiae ad actum in ordine ad locum, et cum eadem potentia non possit simul actuari per duos actus inter se contrarios, oportet ut prior actus alteri cedat, qui illi succedat. Corpus nunc est in potentia ad locum per suam mobilitatem in qua attenditur ratio alicujus continui, sicut et quanti, et ideo oportet ut primum partialiter cedat prior

locus, et partialiter succedat alter : quae est locorum interiectionum acquisitio successiva. Et haec est ratio, cur S. Thomas in hoc ipsissimo negotio (1) neget posse corpus ullum fieri praesens ubi non erat (excepta conversione alterius in ipsum) nisi per verum motum localem. Faveant praeterea defensores adductionis nobis explicare quomodo aliqua praesentia, quae essentialiter est quid relativum, possit dici de aliquo absolute et independenter a fundamento relationis. Nec Deus enim potest hoc facere cf. supra p. I, cap. II, art. II, vel melius relatio ita absoluta et independens a quocumque extrinseco non potest fieri, cum contradictionem involvat. Omnipotentia Dei se extendit ad ea quae habere possunt rationem entis et non ad ea quae natura sua repugnant.

Tempus est ut transeamus ad alteram paragraphum elucidandam quacum ostendemus modum quo Christus est praesens. Sit ergo :

§ 2. Relatio realis continentiae in dimensionibus panis ex conversione exsurgens est ratio formalis et immediata praesentiae realis Corporis Christi sub Hostia contenti. — Certum omnino est Corpus Christi praesens esse sub speciebus consecratione semel peracta, et hoc est dogma fidei. De modo vero quo praesens est Christus nobis nunc breviter agendum est. Secundum ea quae superius audivimus a S. Thoma, accidentium permanentia de necessitate requiritur ad hoc ut Christus praesens esse possit in sacramento, secus enim « *nulla* relinqueretur habitudo corporis Christi ad locum praedictum » (2). Ratio igitur formalis et immediata alicujus praesentiae in loco est habitudo inter locans et locatum. Sed quare Angelicus ait quod si accidentia transirent una cum substantia panis *nulla* relinqueretur habitudo corporis Christi ad locum praedictum. Ad hujus quaesiti responsionis intellectum recolamus ex philosophia, quod nulla substantia determinatur ad praesentiam in loco nisi per quamdam conjunctionem ad reales dimensiones quae locum replent, quod verificatur de quacumque praesentia in loco. Jamvero conversio quae fit in hoc sacramento vi sacramenti directe terminatur ad substantiam corporis Christi non autem ad dimensiones ejus etsi tota quantitas dimen-

(1) P. III, Q. 75, 2 corp.

(2) C. G., l. IV, 63.

siva corporis Christi in hoc sacramento sit vi realis concomitantiae, et dum substantia ratione sui est *quiddam indimensum*, locus e contrario *in ordine dimensionum* invenitur. Hinc si contingat substantiam alicujus corporis esse sub dimensionibus alienis quae dimensiones nullatenus afficiunt ipsam substantiam corporis sub ipsis contentam, tunc substantia talis corporis ibi dicitur esse non sicut in loco « sed *per modum substantiae* id est per modum quo substantia est sub dimensionibus, non *autem per modum dimensionum*, id est non per modum illum quo quantitas dimensiva alicujus corporis est sub quantitate dimensiva loci » (1). Exemplum hujusmodi praesentiae singulare omnino habetur in Eucharistia ubi Christus dicitur esse et est per modum substantiae, scilicet per modum cujusdam indimensi quod potens est contineri indifferenter sub parva vel magna hostia, totum sub toto et totum sub partibus singulis. Continentiae modus enim in sacramento altaris consequitur non naturam extensionis, sed magis naturam substantiae comparatam ad dimensiones panis ipsam non afficientes. Sit ergo argumentum sequens quo omnia huc spectantia includuntur :

In tantum transsubstantiatio esse potest via ad praesentiam sacramentalem, in quantum vi conversionis determinantur dimensiones in loco sacramenti existentes ad continendum substantiam corporis Christi.

Atqui dimensiones quibus vi conversionis potest acquiri huiusmodi continentia, *non sunt nisi dimensiones panis transsubstantiati eadem numero permanentes*, cum evidentissime appareat alias dimensiones omnes relinqui in eodem statu ac modo essendi in quo erant prius.

Ergo necesse est ut maneat eadem numero quantitas dimensiva panis, et ista permanentia haberi debet pro conditione essentialiter requisita ad Christi praesentiam in sacramento (2).

En quare S. Thomas dixit : si dimensiones panis transirent *nulla* relinqueretur habitudo corporis Christi ad locum praedictum. Nemo est

(1) P. III, Q. 76, 3.

(2) BILLOT : « *De Eccl. Sacramentis* » V. I, Thesis XL, § 2, p. 439.

qui non videat quanta sit differentia inter modum explicandi praesentiam propositum a S. Thoma et illum propugnatum a Scoto. Subtilis iste Doctor enim defendit quod « illa mutatio, quae est circa species scilicet quod prius erant in subjecto, nunc autem non sunt in subjecto, nihil facit ad hoc quod corpus Christi de non praesente istis, fiat realiter praesens istis », et rationem dat « quia illa (mutatio nempe) habet alios terminos per se ab illa, qua non praesens fit praesens » (1) : ergo concludit ipsemet « necesse est ponere aliquam mutationem in corpore Christi acquisitivam illius praesentiae novae » (2). Tota igitur diversitas conceptionis de modo quo Christus praesens est inter utrumque Doctorem, in hoc reponenda est : dum S. Thomas praesentiam Christi explicat per mutationem substantiae panis in ipsum corpus Christi, remanentibus dumtaxat speciebus panis, Scotus e contrario illam explicare vult per mutationem inductam in ipso corpore Christi. Quod nullam mutationem admittimus in corpore Christi quae via sit ad praesentiam ipsius inferendam, sufficienter credimus exposuisse et vindicasse supra, cfr. p. III, Sect. II, cap. I, art. I, modus vero quo Christus est sub hostia innotescet post ea quae mox dicenda veniunt et brevius quo possumus.

Ex conversione sacramentali, quae fundamentum constituit praesentiae sacramentalis Christi, resultat in speciebus panis illa habitudo ad corpus Christi vi cuius dimensiones panis continent ipsum corpus Christi. Huiusmodi habitudo seu relatio ad tertium modum relationum (3) pertinet, quatenus hoc tertio modo aliquid dicitur relative ex eo solum quod aliquid refertur ad ipsum, sicut scibile relative dicitur propter hoc quod habetur scientia de ipso. Hinc apparet relationem

(1) SCOTUS: *Oxon.* IV. Sent., D. X, Q. I, n. 10, p. 178.

(2) l. prox. citato.

(3) Eorum, quae *ad aliquid* dicuntur, tres modi enumerantur a Philosopho. Primus est secundum numerum et quantitatem. secundus modus est prout aliqua dicuntur ad aliquid secundum actionem et passionem vel potentiam activam et passivam, tertius modus est secundum quod mensurabile dicitur ad mensuram. Accipitur autem hic mensura et mensurabile non secundum quantitatem, sed secundum mensurationem esse et veritatis. Cfr. *Aristoteles*: V Metaphys, cap. XV, et S. Thomas, lect. XVII in h. librum nn. 1001-1003, et 1026-1027 (ed. *Cathala*)

conversionem consequentem « esse *secundum rem* quidem in ipso pane, qui *mutatur*, non autem in corpore Christi vero, nisi *secundum rationem*, quia *ipsum immutatum manet* » (1). Talis relatio mixta contingit, secundum regulam de relativis datam (2), quandocumque duo extrema, subjectum scilicet et terminus relationis, non sunt unius ordinis. Ex applicatione hujus regulae ad rem nostram habetur, quod corpus Christi in quantum est res quaedam in esse naturali existens est extra ordinem esse praesentiae sacramentalis et ideo in speciebus remanentibus est quidem relatio realis secundum quod ordinantur ad continendum corpus Christi in quod mutata est substantia panis, dum corpus Christi in se consideratum, immutatum manens, est extra ordinem hujusmodi. Unde in Christo est aliqua relatio secundum rationem tantum, in quantum intellectus apprehendit ipsum ut terminum relationis continentiae specierum, sicque Philosophus dicit quod hujusmodi non dicuntur relative eo quod ipsa referuntur ad alia sed quia alia referantur ad ipsa (3), sicut columna dicitur dextera animali denominatione extrinseca nulla mutatione circa ipsam existente sed animali translato, ita Christus dicitur praesens denominatione extrinseca nulla mutatione circa ipsum existente, sed quatenus substantia panis in ipsum conversa est. Sed relatio rationis qua intellectus apprehendit Christum ut terminum relationis continentiae specierum obstatne praesentiae reali Christi in Eucharistia? Minime; nam ea ratione refertur corpus Christi ut contentum ad species ipsum continentes qua species referantur ad ipsum: et cum relatio continentiae realiter, secundum rem sit in speciebus, sequitur quod corpus Christi non secundum rationem sed realiter sit praesens seu contentum sub dimensionibus panis. Eo modo enim dicitur contentum et praesens corpus Christi quo dimensiones panis ipsum continent, sicut Deus, creatione praesupposita, Dominus creaturae dicitur qua creatura ei subiecta est (4).

Quantum vero ad explicationem Scoti de praesentia Christi hic per simplicem praesentiam ad species, dicitur:

a) quod non sufficit servare corpus Christi esse utcumque prae-

(1) S. THOMAS: in IV Sent., D. XI, Q. I, 3 q. la 1 ad 3um.

(2) P. I., Q. XIII, 7 corp.

(3) ARISTOT., V. *Metaphys.*, cap. XV (ed. CATHALA).

(4) P. I., Q. XIII, 7 ad 5um.

sens speciebus, sed oportet talis modus tueatur atque defendatur quocum propugnatur et praesentia Christi in Eucharistia et id quod communiter fatemur, nempe quod nos sumendo hostiam consecratam sumamus quoque Christi corpus. Jamvero si vera est explicatio Scoti, tunc verum esset nos sumere accidentia panis praesentia Corpori Christi, et *hoc solum*. Patet sequela, quia sumens unum praesens alteri non oportet sumere alterum.

b) insuper quod *mutua praesentia* non sufficit ad hoc ut, sumens unum, alterum sumere dicatur autumat. CAJETANUS, ad hoc ostendendum, exemplum affert ex *mutua praesentia* quae viget inter locatum et locum quae certe summa est inter hujusmodi praesentias, dicendo quod dum quis locatum sumit non propterea sumit locum ejus. In *explicatione* S. Thomae bene et absque ulla fallacia sustinetur nos Christum sumere dum hostiam consecratam sumimus, nam juxta Angelicum inter Christum et dimensiones panis *mutua praesentia* quae datur est sicut inter continens et contentum et non qualiscumque. Sicque conversione semel facta corpus Christi sacramentale est ubique ubi inveniuntur species panis transsubstantiati in ipsum, imo quocumque species deferuntur, illuc deferitur et ipsemet Christus. Breviter ergo in Eucharistia dimensiones panis sunt simul locatae ipsae et locantes corpus Christi sed diversimode.

Per modum epilogi resumamus totam doctrinam utriusque doctoris secundum ea quae exposita sunt decursu huius elucubrationis nostraë.

S. THOMAS

1. Significatione formae inspecta, verba consecratoria vera esse non possunt nisi substantiam panis excludant.

2. Veritas formae igitur exigit ut substantia panis totaliter esse desinat.

3. Quare S. Thomas revelatio-

SCOTUS

1. Significatione formae inspecta, verba consecratoria vera esse possunt etiamsi substantiam panis non excludant.

2. Veritas formae igitur non exigit ut substantia panis totaliter esse desinat, bene tamen ut desinat esse *hic*.

3. Quare Scotus revelationem

nem explicans, desitionem totalem substantiae panis alias non emendicat sed mediante explicatione terminorum educit ex veritate formae. Etsi enim voluntas Christi ratio est institutionis sacramenti Eucharistiae, non ita tamen relate ad verba eligenda, supposito nempe quod voluit Ipsemet nobiscum manere sub speciebus per conversionem substantiae panis in Ipsum.

4. Angelicus Doctor universam theologiam suam de transsubstantiatione fundat in veritate formae.

5. Hinc S. Thomas nobis explicat mysterium quod Deus magisterio suo nobis largire dignatus est. « *Quia Redemptor Noster vere dixit... ideo conversionem fieri* » ait Concilium » (1).

Unde optime P. BILLOT : « Cum impossibile sit mysterium fugere, haec optio nobis relinquitur suscipiendi nempe verum mysterium a Deo revelatum vel retinendi aliud ab hominibus confictum » (2).

explicans debuit recurrere ad voluntatem Christi et intellectum Ecclesiae ac si Christus voluisset conferre verbis alium sensum quem natura sua non dicunt. Voluntatem Christi sic faciendi, adnectendi scilicet talem sensum quem prae se determinate non ferrent verba illa, fundat Subtilis Doctor in intellectu Ecclesiae, qui intellectus Ecclesiae fundatur in ipsa voluntate Christi, — unde circulus vitiosus est et petitio principii formalis videtur.

4. Subtilis Doctor universam theologiam suam de transsubstantiatione fundat in veritate formae prout *tali modo* vera est, quatenus nempe adnexas habet et voluntatem Christi et intellectum Ecclesiae.

5. Hinc Scotus nobis explicat mysterium quod ipsemet magisterio suo nobis largitur. Verba enim *tali modo vera* quibus fulcitur explicatio Scoti, ipsemet finxit.

1) DENZ, n. 877.

2) BILLOT : « *De Eccl. Sacramentis* » V. I, in generali prolegom. Quaest. de conversione p. et v. in corpus et sanguinem Christi § 2 p. 349.

6. Substantia panis desinit esse totaliter per conversionem.

7. Hinc, consecratione paracta, propositio — substantia panis est nihil — est falsa.

8. Altera vero — substantia panis est aliquid — est vera, si ly *aliquid* identicum cum corpore Christi dicit; est falsa, si dicit aliquid ejus quod prius erat.

9. Quidquid ergo circa terminum conversionis (circa corpus Christi) obtinetur, id non per actionem in ipsum obtinetur sed per actionem in termino converso.

10. Christus fit praesens per conversionem substantiae panis in ipsum.

11. Conversio sacramentalis fundat relationem continentiae inter species panis et corpus Christi.

12. Praesens est Christus per relationem quae secundum rem est in dimensionibus panis transsubstantiati et secundum rationem in corpore Christi.

13. Necesse est ut remaneant dimensiones panis ad praesentiam sacramentalem Christi explicandam: secus enim nulla relinqueretur habitudo inter corpus Christi et locum praedictum.

6. Substantia panis desinit esse totaliter per annihilationem.

7. Hinc, consecratione paracta, propositio — substantia panis est nihil — est vera.

8. Altera vero — substantia panis est aliquid — est falsa, prout corpus Christi non terminat actionem quae circa panem exercetur.

9. Quidquid ergo circa corpus Christi obtinetur, id per actionem in ipsum et non per actionem in termino converso.

10. Christus fit praesens per adductionem sui hic.

11. Adductio fundat praesentiam Christi hic quatenus in corpore Christi formam praesentialitatis causat.

12. Praesens est Christus per praesentialitatem quae est quid omnino absolutum et independens a quovis extrinseco in ratione praesentiae.

13. Pro Scoto dimensiones panis nihil faciunt quantum ad praesentiam realem Christi nisi quod sint Christo praesentes, Christus enim in explicatione Scoti locatur non per dimensiones panis sed per simplicem praesentiam ad species, quae est veluti forma praesentialitatis relictæ in corpore Christi.

14. Unde Christus est sub speciebus eucharisticis ut contentum.

15. Unio inter Christum et species physica est.

16. Transsubstantiatio igitur pro S. Thoma unica actio est qua substantia panis convertitur in substantiam corporis Christi, quae substantiae extrema hujus actionis sunt et quae sibi invicem succedunt sub dimensionibus panis et quae diversimode locantur.

14. Unde Christus est ad species per simplicem praesentiam ut adjacens.

15. Unio inter Christum et species moralis est.

16. Transsubstantiatio igitur pro Scoto duabus actionibus constituitur quae actiones prorsus independentes ab invicem sunt quaeque nexu extrinseco coniunguntur scilicet per voluntatem Dei instituentis. Hae actiones vocantur *annihilatio* substantiae panis et *conversio adductiva* corporis Christi ut sit hic.

Concludendo ergo dicimus :

PRIMO si verba Concilii obviae interpretationi subiiciantur quin recurramus ad explicationes longius quaesitas, illico nobis apparet synodum tridentinam fulcire conversionem totius substantiae panis in substantiam corporis Christi in veritate formae seu in propositione illa semel atque iterum in sacris paginis occurrente (1), et traditionem nonnisi ut S. Scripturae declarativam habere. Porro cum textui S. Scripturae nihil subjectivi imponendum sit sed objective exponatur oporteat, (quam veritatem sic more suo *Cajetanus* expressit : « Considera, prudens lector, Evangelii textum ; et teipsum Evangelio, non evangelium tuo accomoda sensui ») (2), quaerimus, voluitne Ecclesia magisterio suo textum S. Scripturae objective exponere an non ? Si objective, tunc cum juxta Scotum forma « Hoc est corpus meum » ex se nihil aliud valet significare quam *positionem corporis Christi hic et absentiam panis hic*, Ecclesia jure immerito definisset conversionem *totius* substantiae panis ex veritate formae : « Quoniam autem Christus... *vere* esse dixit. *ideo persuasum* semper in Ecclesia Dei fuit... *conver-*

1) Mt. 26, 26 sqq.; Mc. 14, 22 sqq.; Lc. 22, 19 sq.; 1 Cor. 11, 24 sqq.

2) CAJETANUS in **Matth. V. 31-32.**

sionem fieri totius substantiae panis... » (1), nisi dicatur ipsam (synodum) voluisse textui imponere aliquid subjectivi. Iisdem verbis constat Concilium in *hoc casu particulari*, relate nempe ad *hoc dogma conversionis totius substantiae panis* traditionem habere ut *declarativam* S. Scripturae, cum omnem vim suam habeat a S. Scriptura, nam veritatem verbi Dei scripti clarius et distinctius exhibet. Hinc in *hoc casu particulari* traditio non est intelligenda ut locus e quo independenter a S. Scriptura veritas haec fide divina credenda hausta est. *Uno verbo* : per respectum ad dogma conversionis *totius* substantiae panis traditio se habet ad S. Scripturam ut *declarativa et inhaesiva*, ut aiunt, non vero ut *constitutiva*. Efficax ergo remanet ratio illa S. Thomae desumpta ex veritate formae ad demonstrandam desitionem totalem substantiae panis.

SECUNDO ex doctrina S. Thomae superius exposita resultat substantiam panis manifeste proponi ut quid praerequisitum omnino ad operationem mysterii, non ita vere in altera explicatione ubi substantia panis se habet potius ut obstaculum quod debet prius removeri per annihilationem. Praeterea si explicatio Scoti recta esset tunc *periret nervus ac robur argumenti* quo vult S. Iraeneus ex dogmate transsubstantiationis convellere insaniam gnosticorum distinguendum Deum fabricatorem rerum visibilium a Deo Patre D. N. J. C. Sic enim argumentatur S. Iraeneus in suo libro « Adversus haereses » (2) ; Gnostici nobiscum profitentur transsubstantiatione perfici sacrificium quod offertur Deo Patri. Quomodo igitur, cum hac fide stare potest pravam eorum dogma quo asserunt panem et vinum fuisse creata, non a Deo Patre D. N. J. C., sed ab alio quem fingunt visibilium omnium fabricatorem ? Tunc enim, cum Deo offerunt sacrificium, offerunt ei, non de ejus donis ac datis, sed de bono alieno, ipsumque ostendunt cupidum bonorum inimici, contumeliam facientes magis quam gratias agentes. Jamvero si interpretatio Scoti vera foret, ex hoc dogmate potius haberetur confirmatio inimicitiarum Patris cum fabricatore hujus mundi visibilis ; annihilat enim Pater opus inimici sui, scilicet odibilem sibi panis substantiam, ut loco eius ponat corpus Filii sui.

TERTIO in explicatione S. Thomae ipse Christus in consecra-

(1) DENZ. n. 877.

(2) IRAENEUS : « *Adv. haereses* » l. IV cap. XVIII nn. 4-5 cf. ROUËT DE JOURNEL « *Enchir. Patristicum*, » n. 234.

tione nihil patitur, nihil recipit, imo fit praesens ubi antea non erat ex hoc solo quod vi conversionis acquisita est in dimensionibus panis transsubstantiati habitudo realis continentiae erga id ad quod terminata est conversio; denique, sicut sine ulla Christi mutatione *incipit* sacramentalis praesentia, ita pariter et *cessat*, statim ac desinit esse extrinsecum continens (1), dum, si Scoto assentias, mutatur corpus Christi, tam per omnes et singulas consecrationes, quam ad omnes et singulas specierum corruptiones, — mutatur, dicimus, in initio praesentiae *ut adductum*, in desitione vero *ut reductum*.

QUARTO ET ULTIMO Angelicum si sequimur, mysterium quoque retinemus in propria sede eo quod Concilium *mirabilem* habet ipsam *conversionem substantiae panis*, si vero Subtilis Doctoris sententiam accipimus tunc mysterium amovemus a sua propria et genuina sede — tunc enim ut *mirabilem* habemus *ipsam positionem corporis Christi hic* (2).

Si quid boni contulero hac mea dissertatione, laus Deo tribuatur cum Ipse sit qui creat et infundit bonitatem in rebus, si quid mali inveniat totum in me reducat

(1) *Sum Theol.* P. III. Q. 76, 6 in fine corporis.

(2) DENZ. n. 884 « Si quis dixerit... negaveritque mirabilem illam et singularem conversionem totius substantiae panis in corpus... A. S. ».

INDEX ANALYTICUS.

Introductio	Pag. 1 - 2
-----------------------	------------

PARS PRIMA — STATUS QUAESTIONIS

CAP. I. - Sensus formae Eucharisticae de jure seu de posse	» 3 - 6
CAP. II. - Sensus formae Eucharistica de facto	» 6 - 27
Art. <i>Primus</i> : Exponitur notio transsubstantiationis ex mente utriusque doctoris.	» 6 - 19
§ 1 Notio transsubstantiationis ex mente D. Angelici	» 8 - 12
§ 2 Notio transsubstantiationis ex mente D. Subtilis	» 12 - 19
§ 3 Comparatio instituitur	» 19 - 20
Art. <i>Secundus</i> : Conficitur status quaestionis obiciendo contra utramque partem	» 20 - 27

PARS SECUNDA — INTERPONITUR NOTIO DISTINCTA CONVERSIONIS UT SIC » 27-35

PARS TERTIA

<i>Sectio I.</i> - Tuetur sensus unicus formae et de jure et de facto	» 35 - 42
<i>Sectio II.</i> - Vindicatur doctrina S. Thomae prae illa Scoti	» 42 - 71
CAP. I. - Transsubstantiatio <i>formaliter</i> considerata	» 42 - 58
Art. <i>Primus</i> : Factum declaratur secundum quod substantia panis non annihilatione sed conversione mutatur in corpus Christi immutatum	» 42 - 56
Art. <i>Secundus</i> : Ratio hujus facti	» 56 - 58

CAP. II. - Transsubstantiatio <i>finaliter</i> considerata »	58 - 71
Art. <i>Primus</i> : Factum praesentiae realis Christi »	58 - 61
§ 1 Non circumscriptive nec definitive »	59 - 60
§ 2 Sacramentaliter »	60 - 61
Art. <i>Secundus</i> : Ratio hujus facti »	61 - 71
§ 1 Conversio est fundamentum praesentiae Christi . . . »	61 - 67
§ 2 Habitudo inter dimensione panis et substantiam Christi est ratio formalis et immediata »	67 - 71
<i>Epilogus</i> »	71 - 74
<i>Conclusio</i> »	74 - 76

GTU Library

3 2400 00405 7307

230.21
C.11

GTU Library
2400 Ridge Road
Berkeley, CA 94709
For renewals call (510) 649-2500

All items are subject to recall.